

आदिकवी
श्री वाल्मिकी

विरचित
मूळ संस्कृत

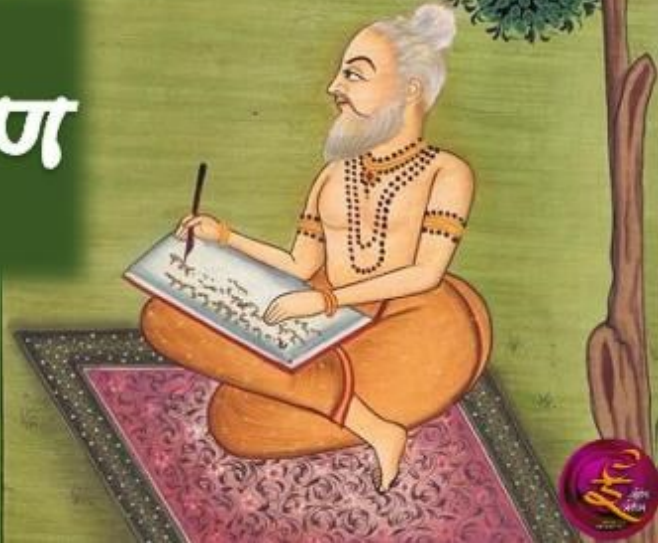
रामायण
१४

मराठी श्लोक

श्री. श्याम

कुलकर्णी

अरण्यकांड

सादर करीत आहे

-श्रीवाल्मिकी रामायण-

खंड १४- अरण्यकांड

मूळ संस्कृत व मराठी श्लोकमय अनुवाद-श्री.श्याम कुलकर्णी

- श्रीवाल्मिकी रामायण – खंड १४

मराठी समश्लोकी अनुवाद : श्री. श्याम कुलकर्णी

पत्ता : द्वाराश्री. जयवंत कुलकर्णी, "गन्धार" फ्लॅटक्र. ५/४

आयडियल कॉलनी, कोथरूड पुणे ४११०२९

संपर्क – व्हॉट्सएपक्र. ९७६५४५६५८१

Email : sgk६६४२@gmail. com

This declaration is as per the Copyright Act 1957. Copyright protection in India is available for any literary, dramatic, musical, sound recording and artistic work. The Copyright Act १९५७ provides for registration of such works. Although an author's copyright in a work is recognised even without registration. Infringement of copyright entitles the owner to remedies of injunction, damages and accounts.

या पुस्तकातील लेखनाचे सर्व हक्क अनुवादकाकडे सुरक्षित असून पुस्तकाचे किंवा त्यातील अंशाचे पुनर्मुद्रण वा नाट्य, चित्रपट किंवा इतर रूपांतर करण्यासाठी अनुवादकाची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे. तसे न केल्यास कायदेशीर कारवाई (दंड व तुरुंगवास) होऊ शकते.

वाल्मिकीरामायण- १४

मराठी

श्याम कुलकर्णी

प्रकाशक: : ई साहित्य प्रतिष्ठान

www.esahity.com

esahity@gmail.com

Whatsapp- 9987737237

3 julai २०२४

©esahity Pratishthan®2024

- विनामूल्य वितरणासाठी उपलब्ध.
- आपले वाचून झाल्यावर आपण हे फॉरवर्ड करू शकता.
- हे ई पुस्तक वेबसाईटवर ठेवण्यापुर्वी किंवा वाचनाव्यतिरिक्त कोणताही वापर करण्यापुर्वी ई-साहित्य प्रतिष्ठानची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे.

श्री श्याम कुलकर्णी (काव्यानुवादक)

यंत्र अभियांत्रिकी मास्टर्स पदवी M. E. १९७५

अभियांत्रिकी महाविद्यालयातून प्राध्यापक म्हणून निवृत्त.

लेखनाची लहानपणापासून आवड. किल्लोस्कर, मनोहर,

वसंत, प्रपंच, लोकसत्ता अशा अनेक नियतकालिकांमधून

स्फुटलेखन प्रकाशित

प्रास्ताविक

ग्रन्थ पूर्ण होण्यापूर्वीच प्रस्तावना लिहिणे हा मर्यादातिभङ्ग आहे आणि 24,000 श्लोकांच्या “वाल्मीकीय रामायण” या ग्रन्थातील 350-400 श्लोकांचे रूपान्तरण हे तर मूळ ग्रन्थाचा साठावा भाग पूर्ण करण्यासारखे आहे. त्यामुळे हे दोन शब्द केवळ ईसाहित्य चे श्री. सुनिळ सामन्त यांचे ऋण मान्य करण्यासाठी लिहित आहे. केवळ त्यांच्या आग्रहामुळेच मी हे मोठे काम अंगावर घेतले त्याबद्दल मी त्यांचे आभार मानतो.

या ग्रन्थास डॉ. रविन थत्ते यांच्यासारख्या महान व्यक्तीचा आशीर्वाद लाभणे हे माझे
महद्भाग्य!

हे काम माझ्या हातून पूर्ण होण्याचे भाग्य मला लाभो येवढीच ईश्वरचरणी प्रार्थना !

श्याम कुलकर्णी

Dr. Ravin Thatte

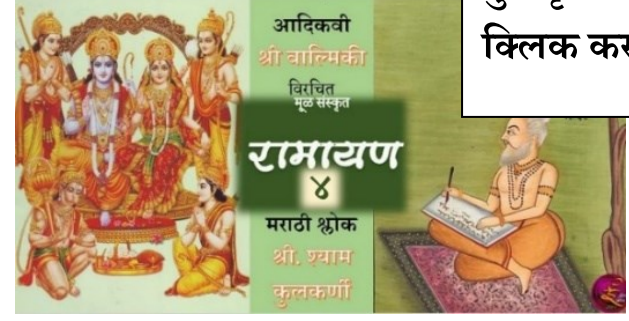
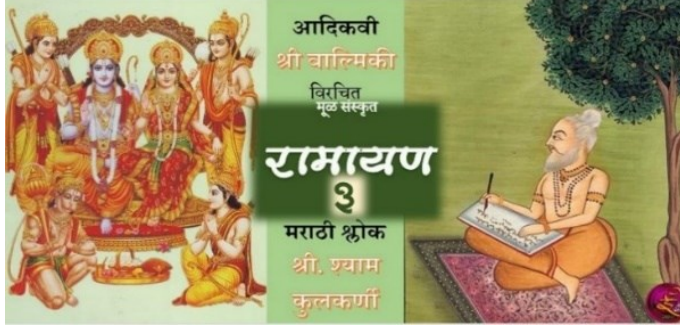
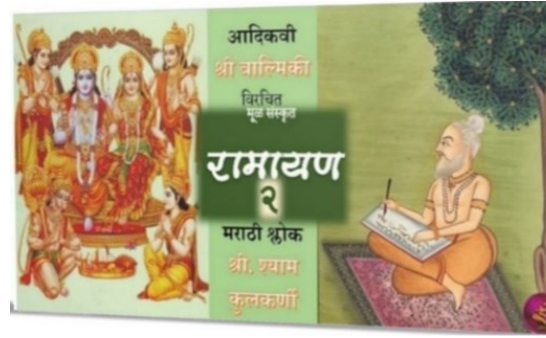
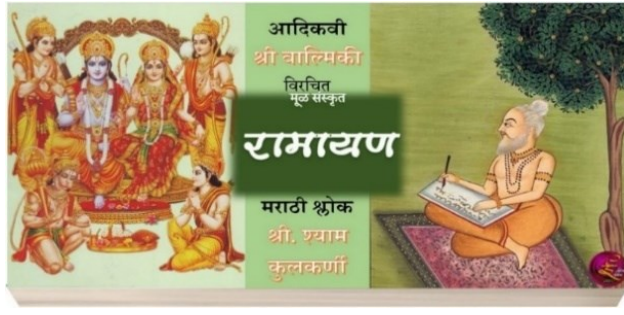
श्याम कुलकर्णी ह्यांची आणि माझी ओळख खरे तर माझ्या व्यवसायामुळे (प्लास्टिक सर्जन \ सुघटन शल्य) झाली होती ह्याची त्यांनी मला हल्लीच ह्या त्यांच्या प्रकल्पाबद्दल चर्चा करतांना करून दिली . पुढे मी ज्ञानेश्वरीवर लिहिण्यास सुरुवात केल्या नंतर देखील आमची भेट झाली होती हे मात्र आठवते. हा रामायणावरचा त्यांचा प्रयत्न \प्रकल्प बघून आणि वाचून मी थक्क झालो आहे . केवढे प्रचंड काम आहे हे! ह्या पूर्वी त्यांनी भगवत गीतेवर, रामरक्षेवर आणि मेघदूतावर अशीच समश्लोकी लिहिण्याची कामगिरी केली आहे हे कळल्यावर तर मी अवाक झालो . असला माणूस माझ्या परिचयाचा

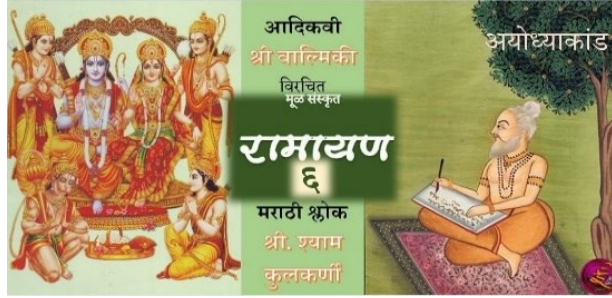
आहे हे कळून धन्य वाटले. त्यांनी हे सगळे काम "मी स्वानंदासाठी करत आहे" असे लिहिले आहे . सगळ्या मोठ्या कृती ह्या स्वानंदातूनच निर्माण होतात हे फार जुने सत्य इथे परत उजळले आहे. ही हल्लीची समश्लोकी , रामायणाची, आताच वाचली. ती फार छान उतरली आहे आणि वाचतांना खिळवून ठेवते. प्रकल्प अजून पूर्ण व्हायचा आहे तो नक्कीच पूर्ण होईल अशी खात्री आहे आणि त्यासाठी माझ्या सारख्या अनेकांच्या शुभेच्छा पोहोचवण्याचे काम मी आनंदाने करतो आहे.

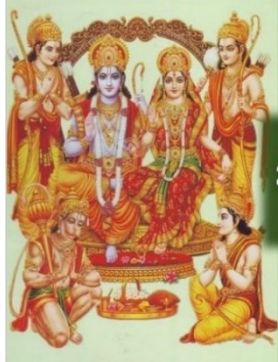
Dr. रविन थत्ते

(प्लॅस्टिक सर्जन व संस्कृत पंडित. अध्यात्मावर ११ पुस्तके प्रकाशित)

श्रीवाल्मिकी
रामायण-
१ ते १३
वाचण्यासाठी
मुखपृष्ठांवर
क्लिक करावे

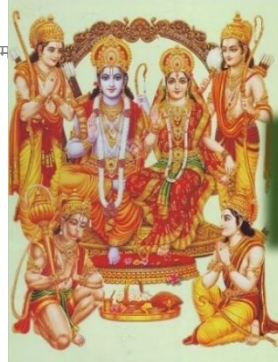
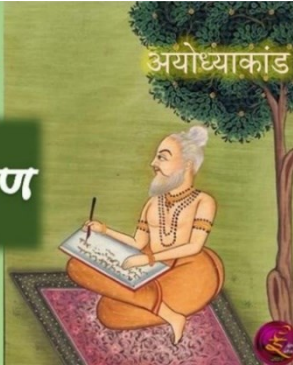

आदिकवी
श्री वाल्मिकी
विरचित
मूल संस्कृत

रामायण ९

मराठी श्लोक
श्री. श्याम
कुलकर्णी

अयोध्याकांड

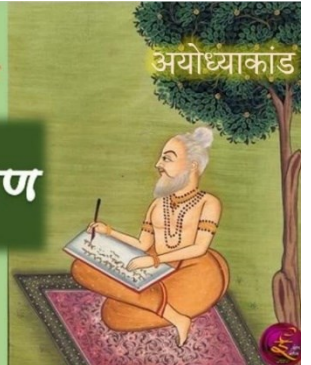

आदिकवी
श्री वाल्मिकी
विरचित
मूल संस्कृत

रामायण १०

मराठी श्लोक
श्री. श्याम
कुलकर्णी

अयोध्याकांड

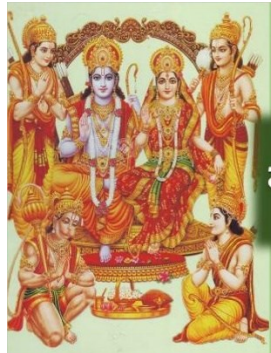
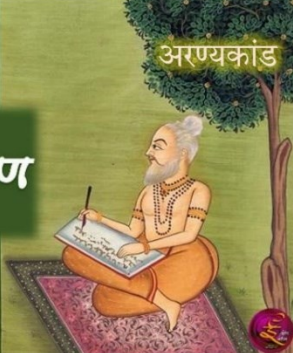

आदिकवी
श्री वाल्मिकी
विरचित
मूल संस्कृत

रामायण ११

मराठी श्लोक
श्री. श्याम
कुलकर्णी

अरण्यकांड

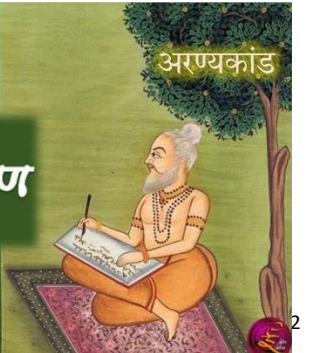

आदिकवी
श्री वाल्मिकी
विरचित
मूल संस्कृत

रामायण १२

मराठी श्लोक
श्री. श्याम
कुलकर्णी

अरण्यकांड

-अथ श्रीवाल्मीकी रामायण- १४

अरण्यकाण्ड सर्ग ६१

दृष्ट्वा ऽऽश्रमपदम् शून्यं रामो दशरथात्मजः।
रहितां पर्णशालां च प्राविद्धान्यासनानि च ॥१॥
अ दृष्ट्वा तत्र वैदेहीं संनिरीक्ष्य च सर्वशः।
उवाच रामः प्राक्रुश्य प्रगृह्य रुचिरौ भुजौ ॥ २॥
बधता आश्रम शून्य पर्णशाला सीतेविण ॥
आसने विखुरलेली पाही श्रीराम शोधता ॥ १ ॥

दिसता न शोधूनीही उंचावुनि बाहु आपुले ।
 उच्च स्वरे लक्ष्मणास श्रीराम पुकारुनि वदे ॥ २॥
 क्व नु लक्ष्मण वैदेही कं वा देशमितो गता :।
 केनाहता वा सौमित्रे भक्षिता केन वा प्रिया ॥ ३ ॥
 कुठे लक्ष्मणा वैदेही जाइ देशी ती कोणत्या ।
 पळविले कुणी तिजला अथवा भक्षिले कुणी ॥३ ॥
 वृक्षणावार्य यदि मां सीते हसितुमिच्छसि ।
 अलं ते हसितेनाद्य मां भजस्व सुदुःखितम् ॥४॥

सीते वृक्षाआडुनि हसण्या इच्छिमी मज ।

योग्य नसे मज दुःखी जवळी मम ये त्वरे ॥४॥

यैः परिक्रीडेसि सीते विश्वस्तैमूंगपोतकैः ।

एते हीनास्त्वया सौम्ये ध्यायन्त्यस्त्राविलेक्षणाः॥५॥

खेळत ज्या मृगशावकासंगे होतीस तू ते दुःखित ।

तुझ्याविना नेत्री अश्रू भरुनी चिन्तामग्न ते ॥५॥

सीतया रहितोऽहं वै नहि जीवामि लक्ष्मण।

वृत्त शोकेन महता सीताहरणजेन माम् ॥६॥

परलोके महाराजो नूनं द्रक्ष्यति मे पिता ।
 जीवित नच राहीन सीतेविण मी लक्ष्मणा ।
 सीताहरण शोकाने घेरले सर्वथा मज ॥६॥
 परलोकी महाराज पाहती मजला आता ।
 कथं प्रतिज्ञां संश्रुत्य मया त्वमभियोजितः॥७॥
 अपूरयित्वा तं कालं मत्सकाशमिहागतः॥
 म्हणतील त्यानी मजला वनवासी पाठविता ॥७॥
 कैसा मी प्रतिज्ञा ती पुरी न करता येतसे ।

कामवृत्तमनार्यं वा मृषावादिनमेव च ॥८॥
धिक् त्वामिति परे लोके व्यक्तं वक्ष्यति मे पिता।
स्वेच्छाचारी मिथ्यावादी अनार्य धिक्कार तव ॥८॥
पिता मज परलोकी म्हणतिल ऐसे निश्चित ।
विवशं शोकसंतप्तं दीनं भग्नमनोरथम् ॥९॥
मामिहोत्सृज्य करुणं कीर्तिनरमिवानृजुम् ।
क्व गच्छसि वरारोहे मा मोत्सृज्य सुमध्यमे ॥१०॥
सीते सुमध्यमे मज दीन अवस्थेत करुणामय ॥१॥

सोडुनी कुठे जाशी तू कीर्ती कुटिल मना जशी ।
 भग्नमनोरथ मजला नच सोडूनि जाउ तू ॥१०॥
 त्वया विरहितश्चाहं त्यक्ष्ये जीवत्मात्मनः ।
 इतीव विलपन् रामः सीतादर्शनलालसः ॥११॥
 न ददर्श सुदुःखार्तो राघवो जनकात्मजाम् ।
 तुजवीण मी करेन प्राणत्याग विलाप हा ।
 श्रीराम करती ऐसा दुःखातुर उत्कंठित ॥११॥
 दर्शनास्तव सीतेच्या परि न दिसे ती तयां ।

अनासादयमानं तं सीतां शोकपरायणम् ॥१२॥

पंकमासाद्य विपुलं सीदन्तमिव कुंजरम् ।

लक्ष्मणो राममत्यर्थमुवाच हितकायया ॥१३॥

जसा हत्ती चिखलात फसलेला कष्ट पावतो ॥१२॥

सीतेच्या विरहे तैश्या शोकविव्हल राघवा ।

सांत्वना देण्यासाठी बोले यापरि लक्ष्मण ॥१३॥

मा विषादं महाबुद्धे कुरु यत्नं मया सह ।

इदं गिरिवरं वीर बहुकन्दरशोभितम् ॥१४॥

प्रियकाननसंचारा वनोन्मत्ता च मैथिली ।
 सा वनं वा प्रविष्टा स्यान्नलिनी वा सुपुष्पिताम् ॥१५॥
 सरितं वापि सम्प्राप्ता मीनवंचलसेविताम् ।
 वित्रासयितुकामा वा लीना स्यात् कानने क्वचित् ॥१६॥
 जिज्ञासमाना वैदेही त्वां मां च पुरुषर्षभ ।
 विषाद न करी बन्धु मजसवे यत्न करा ।
 गिरिवर सुशोभित दिसती बहुकन्दरे ॥१४॥
 मैथिलीस वनसंचार असे बहु प्रिय त्यामुळे ।

वनात शिरुनी शोभा पहात ती सरोवरी ॥१५॥

असेल पहात किंवा सरोवरी कमलिनी ।

सरिता तटि वा जाई मत्स्ययुक्त लतांसवे ॥१६॥

शोधावे आपण किंवा म्हणुनी लपुनी बसे ।

तस्या ह्यन्वेषणे श्रीमन् क्षिप्रमेव यतावहे ॥१७॥

वनं सर्व विधिनुवो यत्र सा जनकात्मजा ।

प्रयत्न करुया सीता असणे संभव जिथे ॥१७॥

जाउनी आपण दोघे सर्वस्थानी शोधायचा

मन्यसे यदि काकुर्स्थ मा स्म शोके मनः कृथा ॥१८॥

एवमुक्तः स सौहार्दाल्लक्ष्मणेन समाहितः।

सह सौमित्रिणा रामो विचेतुमुपचक्रमे ॥१९॥

मानसी जर काकुत्स्था सोडी शोक हे ऐकुनी ॥१८॥

लक्ष्मणाचे सौहार्दाचे बोल श्रीरामचंद्र सावध ।

होउनी त्याच्या संगे लागे सीतेस शोधण्या ॥१९॥

तौ वनानि गिरीश्चैव सरितश्च सरांसि च ।

निखिलेन विचिन्वन्तौ सीतां दशरथात्मजौ ॥२०॥

तस्य शैलस्य सानूनि शिलाश्च शिखराणि च ।
 निखिलेन विचिन्वन्तौ नैव तामभिजग्मतुः ॥२१॥
 दोघे दशरथपुत्र नद्या पर्वत वन गिरि ।
 सर्वत्र फिरुनी घेती जानकीचा शोध ते ॥२०॥
 शिखरी पर्वतांच्या कडँ कपारी सर्वत्र ।
 परी जानकी न दिसे स्थानी कोणत्याहि त्यां ॥२१॥
 विचित्य सर्वतः शैलं रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ।
 नेह पश्यामि सौमित्रे वैदेही पर्वते शुभाम् ॥२२॥

सर्व बाजूनी पर्वता शोधुनी श्रीराम लक्ष्मणा ।

वदे सुन्दरी सीता पर्वती न दिसे मला ॥२२॥

ततो दुःखाभिसंतप्तो लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत् ।

विचरन् दण्डकारण्यं भ्रातरं दीप्ततेजसम् ॥२३॥

लक्ष्मण दुःखे संतप्त शोधाता दण्डकवनी ।

बंधूस उद्दीप्त तेजस्वी वचन हे बोलला असे ॥२३॥

कहाप्राप्त्यसे त्वं महाप्राज्ञ मैथिली जनकात्मजाम् ।

यथा विष्णुर्महाबाहुर्बलिं बद्ध्वा महीमिमाम् ॥२४॥

बान्धुनी बळिराजास पृथ्वी प्राप्त विष्णु जसा ।
करी तसे मिळवाल आपण सीतेस निश्चित ॥२४॥

एवमुक्तस्तु वीरेण लक्ष्मणेन स राघवः।

उवाच दीनया वाचा दुःखाभिहतचेतनः ॥२५॥

ऐसे वीर लक्ष्मणाने म्हणता रघुनन्दन ।

दुःखाने व्याकुळचित्त म्हणे त्या दीनवाणिने ॥२५॥

वनं सुविचितं सर्वं पद्मिन्यः फुल्लपंकजाः।

गिरिश्रायं महाप्राज्ञ बहकन्दरनिर्झरः ।

नहि पश्यामि वैदेहीं प्राणेभ्योऽपि गरीयसीम् ॥२६॥

वन सर्व पाहुनी झाले पद्मयुक्त सरोवरे ।

पर्वत झरे गुहा युक्त तेही पाहुन जाहले ।

प्राणप्रिय परि मम वैदेही न दिसे मज ॥२६॥

एवं स विलपन् रामः सीताहरणकर्षितः ।

दीनः शोकसमाविष्टो मुहूर्तं विव्वहलोऽभवत् ॥२७॥

सीताहरण दुःखाने पीडित विलाप करी ।

श्रीराम राहि शोकाने काही काळ न बोलता ॥२७॥

स विव्हलितसर्वांगो गतबुद्धिर्विचेतनः।
निषसादातुरो दीनो निःश्वस्याशीतमायतम् ॥२८॥
सर्वांग विव्हल त्याचे लुप्त बुद्धि चेतना ।
दीर्घ उष्ण घेत श्वास विषादे दीन आतुर ॥२८॥
बहुशः स तु निश्वस्य रामो राजीवलोचनः।
हा प्रियेति विचुक्रोश बहुशो बाष्पगद्गदः ॥२९॥
दीर्घश्वास वारंवार घेत गद्गद वाणिने ।
करी रुदन "हे प्रिये" म्हणुनी अश्रु गाळत ॥२९॥

तंसान्त्वयमास ततो लक्ष्मणः प्रियबान्धवम् ।

बहुप्रकारं शोकार्तः प्रश्रितः प्रश्रितांजलिः ॥३०॥

शोकपीडित लक्ष्मण विनये प्रिय बन्धुचे ।

सान्त्वन विविध प्रकारे करी हात जोडुनी ॥३०॥

अनादृत्य तु तद् वाक्यं लक्ष्मणोष्ठपुटच्युतम् ।

अपस्यंस्तां प्रियां सीतां प्राक्रोशत् स पुनः पुनः ॥३१॥

परी न ऐकता त्याचे प्रिय सीता नसल्यामुळे ।

हाक मारत तिजला श्रीराम आक्रोश करी ॥३१॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे एकषष्टितमः सर्गः ॥६१॥

अरण्यकाण्ड सर्ग ६२

सीतामपश्यन् धर्मात्माशोकोपहतचेतनः ।
विललाप महाबाहू रामः कमललोचनः ॥१॥
न दिसल्यामुळे सीता शोकाने चित्त व्याकुळ ।
कमललोचन श्रीराम विलाप करु लागला ॥१॥
पश्यन्निव च तां सीतामपश्यन्मन्मथार्दितः।
उवाच राघवो वाक्यं विलापाश्रयदुर्वचचम॥२॥

प्रेमामुळे न दिसता सीता तरीहि दिसल्यापरी ।

बोलती गद्गद कण्ठे वाक्य कष्टाने बहू ॥२॥

त्वमशोकस्य शाखाभिः पुष्पप्रियतरा प्रिये ।

आवृणोषि शरीरं ते मम शोकविवर्धिनी ॥३॥

अशोकपुष्पे तुजला प्रिय म्हणुनि का प्रिये ।

लपोनी वृक्षशाखेत शोका वाढविसी मम ॥३॥

कदलीकाण्डसदृशौ कदल्या संवृतावुभौ ।

उरू पश्यामि ते देवि नासि शक्ता निगुहितम् ॥४॥

केळीच्या खुंटापरि मांड्या तंव लपविसी ।

कदलीपत्रे जरी तू दिसता नच राहती ॥४॥

कर्णिकारवनं भद्रे हसन्ती देवि सेवसे ।

अलं ते परिहासेन मम बाधावहेन वै ॥५॥

हसत फिरत अससी कर्दळीच्या वनात तू ।

थांबवी हास्य तुझे ते मजला दुःखदायक ॥५॥

विशेषेणाश्रमस्थाने हासोऽयं न प्रशस्यते ।

अवगच्छामि ते शीलं परिहासप्रियं प्रिये ॥६॥

आगच्छ त्वं विशालाक्षि शून्योऽयमुटजस्तव ।
 आश्रमस्थानि थट्टा ही अशी तुज न शोभते ।
 जरी मज असे ज्ञात विनोदी स्वभाव तुझा ॥६॥
 तुजविना पर्णशाला विशाललोचने सुनी ।
 सुव्यक्तं राक्षसैः सीता भक्षिता वा हतापि वा ॥७॥
 न हि सा विलपन्तं मामुपसम्प्रेति लक्ष्मण ।
 लक्ष्मणा निश्चित सीतेस भक्षिले वा पळविले ॥७॥
 कारण विलापे मम आली असति निश्चित ।

एतानि मृगयथानि साश्रुनेत्राणि लक्ष्मण ॥८॥

शंसन्तीव हि मे देवीं भक्षितां रजनीचरैः ।

अश्रुपूर्ण नेत्रे जणु मृगसमूह सांगती ॥८॥

भक्षिले देवि सीतेस निशाचरांनी लक्ष्मण ।

हा ममार्ये क्व यातासि हा साध्वि वरवर्णिनि ॥९॥

हा सकामाय कैकेयी देवि मेऽद्य भविष्यति ।

आर्ये वरवर्णिनी तू कुठे अससि गेलिस ॥९॥

सोडुनी करण्या पूर्ण कैकेयीचे मनोरथ ।

सीतया सह निर्यातो विना सीतामुपागतः॥१०॥

कथं नाम प्रवेक्ष्यामि शून्यमन्तःपुरं मम ।

सीतेसह आलो होतो अयोध्येतुन आता कसा ॥१०॥

परत एकटा जाता अन्तःपुरि प्रवेशु मी ।

निर्वीर्यं इति लोको मां निर्दयश्चेति वक्ष्यति ॥११॥

कातरत्वं प्रकाशं हि सीतापनयनेन मे ।

निर्दय पराक्रमहीन लोक म्हणतील मज ॥११॥

अपहरणे सीतेच्या निष्क्रिय ठरेन तदा ।

निवृत्तवनवासश्च जनकं मिथिलाधिपम् ॥१२॥
 कुशलं परिपृच्छन्तं कथं शक्ष्ये निरीक्षितुम् ।
 परत वनवासातून जाता मिथिलाधिपती ॥१२॥
 कुशल पुसण्या येता कसे पाहू तयांकडे ।
 विदेहराजो नूनं मां दृष्ट्वा विरहितं त्वया ॥१३॥
 सुताविनाशसंतप्तो मोहस्य वशमेष्यति ।
 सीतेविन मज पाहून विदेहराज संतप्त ॥१३॥
 विनाशे स्वकन्येच्या होतिल मूर्च्छित निश्चित ।

अथवा न गमिष्यामि पुरीं भरतपालिताम् ॥१४॥

स्वर्गोऽपि हि तया हीनः शून्य एव मतो मम ।

अथवा नच जाईन अयोध्या भरतरक्षिता ॥१४॥

स्वर्गही शून्य भासेल मजला जानकीविना ।

तन्मामुत्सृज्य हि वने गच्छायोध्यापुरीं शुभाम् ॥१५॥

न त्वहं तां विना सीतां जीवेयं हि कथंचन ।

वनात मज सोडून अयोध्यापुरीत शुभ ॥१५॥

एकटा जा सीतेविण मी जीवित नच राहतो ।

गाढमाश्लिष्य भरतो वाच्यो मद्रवनात् त्वया ॥१६॥

अनुज्ञातोऽसि रामेण पालयेति वसुंधराम् ।

आलिंगुनी भरतास संदेश मम देइ त्या ॥१६॥

करी पालन पृथ्वीचे आज्ञा ही राम देतसे ।

अम्बा च मम कैकेयी सुमित्रा च त्वया विभो ॥१७॥

कौसल्या च यथान्यायमभिवाद्या ममाज्ञया ।

रक्षणीया प्रयत्नेन भवता सूक्तचारिणा ॥१८॥

मम माता कौसल्या कैकेयी सुमित्रेसह ॥१७॥

सर्वां या प्रणाम करुनी तयांचे रक्षण करी ।
 आज्ञेने वागणे त्यांच्या असे मम आज्ञा तुला ॥१८॥
 सीतायाश्च विनाशोऽयं मम चामित्रसूदन ।
 विस्तरेण जनन्या मे विनिवेद्यस्त्वया भवेत् ॥१९॥
 समाचार विनाशाचा सीतेच्या शत्रुसूदन ।
 विस्तारपूर्वक सांगं मातेच्या समक्ष मम ॥१९॥
 इति विलपति राघवे तु दीने वनमुपगम्य तथा विना सुकेश्या ।
 भयविकलमुखस्तु लक्ष्मणोऽपि व्यथितमना भृशमातुरो बभूव ॥२०॥

विलाप राघव दीन करित वनि जाउनि सीतेविण सुन्दर केश जिचे ।
भयव्याकुळ चिह्न मुखावरती लक्ष्मण व्यथित मने घाबरे तदा ॥२०॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे द्विषष्टितमः सर्गः ॥६२॥

अरण्यकाण्ड सर्ग ६३

स राजपुत्रः प्रियया विहीनः शोकेन मोहेन च पीड्यमानः ।
विषादयन् भ्रातरमार्तरूपो भूयो विषदं प्रविवेश तीव्रम् ॥१॥
प्रियेविना राजकुमार श्रीराम पीडीत शोके नि मोहे असे जो ।
स्वतःसवे बन्धुस लक्ष्मणास करूनि दुःखी स्वदुःखि मग्न ॥१॥
स लक्ष्मणं शोकवशाभिपन्नं शोके निमग्नो विपुले तु रामः ।
उवाच वाक्यं व्यसनानुरूपमुष्णं विनिःश्वस्य रुदन् सशोकम् ॥२॥

अधीन शोकात जरि होत लक्ष्मण तरी दुःखी रामास रुदन करी जो ।
 उछवास उष्ण घेउनि संकट जाणुनी बोले वचा त्या क्षणास योग्य ॥२॥
 न मद्विधो दुष्कृतकर्मकारी मन्ये द्वितीयोऽस्ति वसुंधरायाम् ।
 शोकानुशोको हि परम्पराया मामेति भिन्दन् हृदयं मनश्च ॥३॥
 असे वाटते नसे धरेवर माझ्यासम कोणी ।
 मनुष्य दुसरा ज्याच्या हातुन पाप महा होई ।
 एकामागुन एक संकटे मजवरती येती ।
 शोकाने ज्या हृदय आणि मन विदीर्ण मम होई ॥३॥

पूर्वं मया नूनमभीप्सितानि पापानि कर्मन्यसकृत्कृतानि ।
तत्रायमद्यापतितो विपाको दुःखेन दुःखं यदहं विशामि ॥४॥

निश्चित पूर्वजन्मात पापे इच्छानुसार मी ।

केली असतिल ज्याचा परिणाम प्राप्त असा ।

ज्यामुळे एकामागुन एका पडतो दुःखात मी ॥४॥

राज्यप्रणाशः स्वजनैर्वियोगः पितुर्विनाशो जननीवियोगः।

सर्वाणि मे लक्ष्मण शोकवेग मापूरयन्ति प्रविचिन्तितानि ॥५॥

मुकोनि राज्या स्वजना वियोग पिता विनाशे जननीवियोग ।

या सर्व गोष्टी आठवून शोके भरून जाईं मन लक्ष्मणा रे ॥५॥

सर्वं तु दुःखं मम लक्ष्मणेदं शान्तं शरीरे वनमेत्य क्लेशम् ।
 सीतावियोगात् पुनरप्युदीर्णं काष्ठरिवाग्निः सहसोप्रदीप्तः॥६॥
 ही सर्व दुःखे सोशी वनात माझ्यासवे मैथिलि होति जेव्हां ।
 तिच्या वियोगे ज्वलन्त दुःख अग्नीसवे काष्ठचि शुष्क जैसे ॥६॥
 सा नूनमार्या मम राक्षसेन ह्यभ्याहता खं समुपेत्य भीरुः ।
 अपस्वरं सुस्वरविप्रलापा भयेन विक्रन्दितवत्यभीक्षणम् ॥७॥
 ती श्रेष्ठ भार्या मम राक्षसाने आकाशमार्गे हरूनि नेली ।
 आक्रोश विकृत असेल केला जिचा सदा सूर असे मधूर ॥७॥

तै लोहितस्य प्रियदर्शनस्य सदोदितावृत्तमचन्दनस्य ।
 वृत्तौ स्तनौ शोणितपंकदिग्धौ नूनं प्रियाया मम नाभिपातः॥८॥
 सदैव चन्दनचर्चित गोल गोल माझ्या प्रियेचे स्तन माखलेले ।
 असतील शोणितपंकि आता तरीहि माझी तनु ना विदीर्ण ॥८॥
 तच्छलक्ष्मणसुव्यक्तमूदुप्रलापं तस्या मुखं कुंचितकेशभारम् ।
 रक्षोवशं नूनमुपागताया न भ्राजते राहुमुखे यथेन्दुः ॥९॥
 मुख प्रियेचे कुरलकुन्तल सुशोभित वार्ता करी जे मधुर प्रलाप ।
 तेजोविहीन असेल झाले जसा चन्द्रमा राहुने ग्रासलेला ॥९॥

तां हारपाशस्य सदोचितान्तां ग्रीवां प्रियाया मम सुव्रतायाः।
 रक्षांसि नूनं परिपीतवन्ति शून्ये हि भीत्वा रुधिराशनानि ॥१०॥
 व्रते करी उत्तम हार कण्ठी सदैव शोभे परि राक्षसानी ।
 वनात कोमल फाडुनीया असतील प्याले रुधिरास त्यातिल ॥१०॥
 मया विहीना विजने वने सा रक्षोभिराहृत्य विकृष्यमाणा ।
 नूनं विनादं कुररीव दीना सा मुक्तवत्यायतकान्तनेत्रा ॥११॥
 वनात असता ती मजवाचुनी दिला असेल त्रास राक्षसे तिला ।
 आणि असेल ती विशाल नेत्री करीत विलाप क्रौंच पक्ष्यापरी ॥११॥

अस्मिन् मया सार्धमुदारशीला शिलातले पूर्वमुपोपविष्टा ।

कान्तस्मिता लक्ष्मण जातहासा त्वामाह सीता बहुवाक्यजातम् ॥१२॥

शिलातल हाच असे लक्ष्मणा ज्यावरी उदार सीता बैसली मजसंगे असे ।

होते हास्य तिचे मनोहर केली तुजसंगे हासुनी अनेक वार्ता तिने ॥१२॥

गोदावरीयं सरितां वरिष्ठा प्रिया पेड़याया मम नित्यकालम् ।

अप्यत्र गच्छेदिति चिन्तयामि नैकाकिनी याति हि सा कदाचित् ॥१३॥

गोदावरी श्रेष्ठ नद्यांमध्ये असे प्रिय तिला म्हणुनी असेल ।

गेली तिच्या तटावरी परी एकटी ती नसे जात कधी अशी ॥१३॥

पद्मानना पद्मपलाशनेत्रा पद्मानि वानेतुमभिप्रयाता ।

तदप्ययुक्तं नहि सा कदाचिन्मया विना गच्छति पंकजानि ॥१४॥

विशाल नेत्र आणि मुख जिचे कमलासमान गेली असेल ती ।

आणण्या कमलपुष्पे परि अशक्य मजविणा कमलापाशि जाणे तिचे ॥१४॥

कामं त्विदं पुष्पितवृक्षगण्डं नानाविधैः पक्षिगणैरुपेतम् ।

वनं प्रयाता नु तदप्ययुक्तमेकाकिनी सातिबिभेति भीरुः ॥१५॥

असेल गेली वनि अनेक पक्षी वृक्षयुक्त भ्रमण करण्यास ती ।

परि ते न वाटे शक्य वनी एकटि जाण्यास घाबरे ती बहु ॥१५॥

आदित्य भो लोककृताकृतज्ञ लोकसय सत्यानृतकर्मसाक्षिन् ।
 मम प्रिया सा क्व गता हता वा शंसस्व मे शोकहरस्य सर्वम् ॥१६॥
 आदित्या जाणसी तू कुणि काय केले वा न केले संसारि या
 तरी सांग मज सीता गेली वा हरली कुणी शोकपीडित मज ॥१६॥
 लोकेषु सर्वेषु न नास्ति किञ्चिद् यत् ते न नित्यं विदितं भवेत् तत् ।
 शंसस्व वायो कुलपालिनी ता मृता हता वा पथि वरतते वा ॥१७॥
 नसे काहीच भूतली या नसे ज्ञात जे तुज वायुदेवा त्यामुळे मज ।
 असे सीता कुठे जीवित वा मृत मार्गात वा हरण केलेली जिथे ॥१७॥

इतीव तंशोकविधेयदेहं रामं विसंज्ञं विलपन्तमेव ।

उवाच सौमित्रिरदीनसत्त्वो न्याय्ये स्थितः कालयुतं च वाक्यम् ॥१८॥

अधीन ऐसा होउनि शोकात मग्न करी विलाप पाहुनिया अवस्था ।

सौमित्रि स्थित न्यायोचित मार्गे उदारचित्त वदे समयोचित त्या ॥१८॥

शोकं विसृज्याद्य धृतिं भजस्व सोत्साहता चास्तु विमार्गनेऽस्याः।

उत्साहवन्तो हि नरा न लोके सीदन्ति कर्मस्वतिदुष्करेषु ॥१९॥

त्यजूनि शोका करि धैर्य धारण उत्साह ठेवा मैथिलीस शोधण्यास ।

न होत दुःखी मनुष्य कार्य करण्यास दुष्कर उत्साह असे जया ॥१९॥

इतीव सौमित्रिमुदग्रपौरुषं ब्रुवन्मातो रघुवंशवर्धन"।

न चिन्तयामास धृतिं विमुक्तवान् पुनश्च दुःखं म्हदभ्युपागमत् ॥२०॥

बोलता लक्ष्मण पुरुषार्थयुक्त वचन ऐसे श्रीराम आर्त रघुकुलवर्धन ।

सोडुन धैर्य महान दुःखी राहूनि लक्ष नच दे लक्ष्मणवचनाकडे ॥२०॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे त्रिषष्टितमः सर्गः ॥६३॥

अरण्यकाण्ड सर्ग 64

स दीनो दीनया वाचा लक्ष्मणं वाक्यमब्रवीत् ।
शीघ्रं लक्ष्मण जानीहि गत्वा गोदावरी नदीम् ॥१॥
अपि गोदावरी सीता पद्मान्यानयितुं गता ।
दीन तो दीन वाणीने लक्ष्मणा ऐसे वदे ।
शीघ्र गोदावरी तीरी पहा जाओनि जानकी ॥१॥
आणण्या कमले तर गेली असे नदीतटी ।

एवमुक्तस्तु रामेण लक्ष्मणः पुनरेव हि ॥२॥
 नदी गोदावरी रम्यां जगाम लघुविज्रमः।
 आद्येवरुनि रामाच्या शीघ्र गतिने लक्ष्मण ॥२॥
 रमणीय गोदावरी नदी तीरि जाई पुन्हा ।
 तां लक्ष्मणस्तीर्थवती विचित्वा राममब्रवीत्॥३॥
 नैनां पश्यामि तीर्थेषु क्रोशतो न श्रुणोति मे ।
 शोधुनी गोदावरी तीरी येउनी परत लक्ष्मण ॥३॥
 सांगे मारुनिया हाका न उत्तर मिळे तिचे ।

कं नु सा देशमापन्ना वैदेही क्लेशनाशिनी ॥४॥

नहि तं वेद्मि वै राम यत्र सा तनुमध्यमा ।

दुःखहारिणि वैदेही न जाणे गेलि कोणत्या ॥४॥

देशी कृशकटी सीता गेलि ना मजला कळे ।

लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा दीनः संतापमोहितः॥५॥

रामः समभिचक्रामस्वयं गोदावरी नदीम्

ऐकुनी लक्ष्मण बोल श्रीराम अतिदुःखित ॥५॥

गोदावरी नदीतीरी स्वतः जाई पाहण्या ।

स तामुपस्थितो रामः क्व सीतेत्येवमब्रवीत् ॥६॥

भूतानि राक्षसेन्द्रेण वधार्हेण हृतामपि ।

न तां शशंसू रामाय तथा गोदावरी नदी ॥७॥

श्रीराम जाउनि तेथे विचारी "मैथिली कुठे " ॥६॥

वधयोग्य रावणाने नेलेल्या सीतेविषयी ।

सांगे न प्राणी कोणी गोदावरीही मूक ती ॥७॥

ततः प्रचोदिता भूतैः शंस चास्मै प्रियामिति ।

न च सा ह्यवदत् सीतां पृष्ट्वा रामेण शोचता ॥८॥

सर्व प्राणीही नन्तर विचारिता प्रिया कुठे ।

शोकमग्न श्रीरामास गोदावरी न उत्तरे ॥८॥

रावणस्य च तद्रूपं कर्मापि च दुरात्मनः ।

ध्यात्वा भयात् तु वैदेहीं सा नदी न शशंस ह ॥९॥

रावणाचे ते रूप कर्म आठवूनि गोदावरी ।

भये सांगे न श्रीरामा सीतेविषयी काहिही ॥९॥

निराशस्तु तथा नद्या सीताया दर्शने कृतः।

उवाच रामः सौमित्रिं सीतादर्शनकर्षितः ॥१०॥

सीतादर्शनाविषयी करता निराश नदी ।

कष्टी त्यामुळे श्रीराम लक्ष्मणास म्हणे असे ॥१०॥

एषा गोदावरी सौम्य किचिन्न प्रतिभाषते ।

किं नु लक्ष्मण वक्ष्यामि समेत्य जनकं वचः॥११॥

मातरं चैव वैदेह्या विना तामहमप्रियम् ।

गोदावरी ही लक्ष्मणा नसे बोलत काहिही ।

मग राजा जनकास काय उत्तर देउ मी ॥११॥

मातेस तिच्या अप्रिय वृत्त सांगू मी कसे ।

या मे राज्यविहीनस्य वने वन्येन जीवतः॥१२।
 सर्वं व्यपानयच्छोकं वैदेही क्व नु सा गता ।
 मजसवे राज्यहीन वनी राहुनि जी करी ॥१२॥
 मम दुःख दूर सीता गेली ती आता कुठे ।
 ज्ञातिवर्गविहीनस्य वैदेहीमप्यपश्यतः ॥१३॥
 मन्ये दीर्घा भविष्यन्ति रात्रयो मम जाग्रतः ।
 दूर बन्धू बान्धाव सीतादर्शन दुर्लभ ॥१३॥
 जागृत राहूबि सात्री दीर्घ वाटतिल मज ।

मन्दाकिनी जनस्थानमिमं प्रसवणं गिरिम् ॥१४॥

सर्वाण्यनुचरिष्यामि यदि सीताहि लभ्यते ।

मन्दाकिनी जनस्थान तसा प्रसवण पर्वत ॥१४॥

या सर्व स्थानामधुनी वारंवार फिरेन मी ।

सर्वत्र जर त्यामुळे कळेल सीता कुठे ।

एते महामृगा वीर मामीक्षन्ते पुनः पुनः ॥१५॥

वक्तुकामा इह हि मे इंगितान्युपलक्षये ।

पाहती विशाल मृग हे वारंवार मजकडे ॥१५॥

सांगण्या पाहती काही मजला ऐसे वाटते ।

तांस्तु दृष्ट्वा नरव्याघ्रो राघवः प्रत्युवाच ह ॥१६॥
 क्व सीतेति निरीक्षन् वै बाष्पसंरुद्धया गिरा ।
 एवमुक्त्वा नरेन्द्रेण ते मृगाः सहसोत्थिताः ॥१७॥
 दक्षिणाभिमुखाः सर्वे दर्शयन्तो नभःस्थलम् ।
 त्यां सर्वाकडे पाहून श्रीराम विचारी तयां ॥१६॥॥॥
 अश्रुगद्गद वाणीने "सांगा सीता कुठे मम ।
 जाणुनि भाव जणू त्याचा उठोनी मृग सर्व ते ॥१७॥
 नभाकडे पाहुनिया धावती दक्षिणेकडे ।

मैथिली हियमाणा सा दिशं यामभ्यपद्यत ॥१८॥

तेन मार्गेण गच्छन्तो निरीक्षन्ते नराधिपम् ।

होता हरण मैथिली त्या मार्गावर जाउनी ॥१८॥

वळुनी वारंवार ते मृग पाहती श्रीरामाकडे ।

येन मार्गं च भूमिं च निरीक्षन्ते स्म ते मृगाः ॥१९॥

पुनर्नन्दन्तो गच्छन्ति लक्ष्मणेनोपलिक्षताः।

तेषां वचनसर्वस्वं लक्षयामास चेंगितम् ॥२०॥

निरखत भूमि आकाश गर्जुनी पळत्या तयां ॥१९॥

ऐकुनी गर्जना त्यांची त्यांना काय म्हणायचे ।

समजुनी योग्य भावा त्यांच्या लक्ष्मण पूर्णतः ॥२०॥

उवाच लक्ष्मणो श्रीमान् ज्येष्ठं भ्रातरमार्तवत् ।

क्व सीतेति त्वया पृष्टा यथेमे सहसोत्थिताः ॥२१॥

दर्शयन्ति क्षितिं चैव दक्षिणां च दिशं मृगाः ।

साधु गच्छावहे देव दिशमेतां च नैरुतीम् ॥२२॥

यदि तस्यागमः कश्चिदार्या वा साथ लक्ष्यते ।

लक्ष्मण आर्त स्वराने ज्येष्ठ बंधूस वदे असे ।

पुसता आपण आर्य कोठे सीता उठोनिया ॥२१॥

मृग संकेत करती पृथ्वी व दक्षिणेकडे ।

तेव्हां योग्य आपणास जाणे नैरुत्येकडे ॥२२॥

समाचार अथवा सीता लाभेल बहुशः आपणा ।

बाढमित्येव काकुत्स्थः प्रस्थितो दक्षिणां दिशम् ॥२३॥

लक्ष्मणानुगतः श्रीमान् वीक्षमाणो वसुंधराम् ।

"योग्य हे " ऐसे म्हणुनी श्रीराम ध्यान देउनी ॥२३॥

लक्ष्मणासवे पहात चालती दक्षिणेकडे ।

एवं संभाषमाणौ तावन्योन्यं भ्रातरावुभौ ॥२४॥

वसुंधरायां पतितपुष्पामार्गमपश्यताम् ।

ऐसे बोलत ते दोघे मार्ग आक्रमिता तयां ॥२४॥

दिसताती पुष्पे काही पडलेली भूमीवरी ।

पुष्पवृष्टिं निपतितां दृष्ट्वा रामो महीतले ॥२५॥

उवाच लक्ष्मणं वीरो दुःखितो दुःखितं वचः।

फुलांचा वर्षाव वीर श्रीराम धरणीवरी ॥२५॥

पाहुनी दुःखे बोले लक्ष्मणा वचन दुःखित ।

अभिजानामि पुष्पाणि तानीमानीह लक्ष्मण ॥२६॥

अपिनद्धानि वैदेह्या मया दत्तानि कानने ।

लक्ष्मणा मज माहीत पुष्पे जी पडली इथे ॥२६॥

वेणीत माळली होती वैदेहीला मी दिली ।

मन्ये सूर्यश्च वायुश्च मेदिनी च यशस्विनी ॥२७॥

अभिरक्षन्ति पुष्पाणि प्रकुर्वन्तो मम प्रियम् ।

वाटे मज मम प्रिय करण्यास्तव सूर्य वायु ॥२७॥
 यशस्विनी पृथ्वी यांनी सुरक्षित ठेविले या फुलां ।
 एवमुक्त्वा महाबाहुर्लक्ष्मणं पुरुषर्षभम् ॥२८॥
 उवाच रामो धर्मात्मा गिरिं प्रसवणाकुलम् ।
 लक्ष्मणा पुरुषश्रेष्ठा वदुनि प्रस्रवण पर्वता ॥२८॥
 झरे वाहताति ज्यात श्रीराम धर्मात्मा वदे ।
 क्वचित् क्षितिभृतां नाथं दृष्ट्वा सर्वांगसुन्दरी ॥२९॥
 रामा रम्ये वनोद्देशे मया विरहिता त्वया ।

दिसे का पर्वतराज प्रदेशी रमणीय या ॥२९॥

सोडुनी मज गेलेली सीता सर्वांगसुन्दरी ।

क्रुद्धोऽब्रवीद् गिरिं तत्र सिंहः क्षुद्रमृगं यथा ॥३०॥

तां हेमवर्णां हेमांगी सीतां दर्शय पर्वत ।

यावत् सानूनि सर्वाणि न ते विध्वंसयम्यहम् ॥३१॥

पर्वतासी बोले क्रोधे जसा सिंह पाहुनि मृगा ॥३०॥

सर्व तव शिखरांचा विध्वंस करि ना मी जंव ।

सुवर्णकान्ति सीतेचे मजला घडव दर्शन ॥३१॥

एवमुक्तस्तु रामेण पर्वतो मैथिली प्रति ।
 दर्शयन्निव तां सीतां नादर्शयत राघवे ॥३२॥
 उपस्थित जरी सीता साक्षात् करु ना शके ।
 तरी सीतेचे चिन्ह काही करी प्रकट पर्वत ॥३२॥
 ततो दाशरथी राम उवाच च शिलोच्चयम् ।
 मम बाणाग्निनिर्दग्धो भस्मीभूतं भविष्यसि ॥३३॥
 असेव्यः सर्वतश्चैव निस्तृअद्रुमपल्लवः।
 बोले दाशरथी राम पर्वतास उद्देशुनी ।

बाणाच्या अग्निने माझ्या जाशील भस्म होउनी ॥३३॥

तृण पल्लव वृक्षही त्यामुळे होशील असेव्य तू ।

इमां वा सरितं चाद्य शोषयिष्यामि लक्ष्मण ॥३४॥

यदि नाख्याति मे सीतामद्य चन्द्रनिभाननाम् ।

लक्ष्मणा नदी मजला सीता चन्द्रनुखी कुठे ॥३४॥

ही न सांगेल तर मी टाकेन सुकवूनी तिज ।

एवं प्ररुषितो रामो दिधक्षन्निव चक्षुषा॥३५॥

ददर्श भूमौ निष्क्रान्तं राक्षसस्य पदं महत् ।

बोलुनि पाहता राम क्रोधे त्या जणु जाळण्या ॥३५॥

भूमीवर दिसे त्याला राक्षसाचा महापद ।

त्रस्ताया रामकांक्षिण्याः प्रधावन्त्या इतस्ततः॥३६॥

राक्षससेनानुसृप्ताया वैदेह्याश्च पदानि तु ।

रावणभये संत्रस्ता श्रीरामा पाहण्या तशी॥३६॥

पळणाऱ्या वैदेहीचेही पदचिन्हहि त्यासवे ।

स समीक्ष्य परिक्रान्तं सीताया राक्षसस्य च ॥३७॥

भग्नं धनुश्च तूणी च विकीर्णं बहुधा रथम् ।

सम्भ्रान्तहृदयो रामः शशंस भ्रातरं प्रियम् ॥३८॥
 सीता आणि राक्षसाची पदचिन्हे तयासवे ३७॥
 धनुष्य आणि रथाचे छिन्नभिन्न अवशेष ।
 पाहुनी व्याकुळ हृदये श्रीराम बन्धूस वदे ॥३८॥
 पश्य लक्ष्मण वैदेह्या कीर्णाः कनकबिन्दवः।
 भूषणानां हि सौमित्रे माल्यानि विविधानि च ॥३९॥
 सुवर्णघुंगरु पहा सीतेच्या आभूषणातिल ।
 लक्ष्मणा विविध हार तुटुनी पडलेले तिचे ॥३९॥

तप्तबिन्दुनिकाशैश्च चित्रैः क्षतजबिन्दुभिः।
 आवृत्तं पश्य सौमित्रे सर्वतो धरणितलम् ॥४०॥
 विचित्र रक्तबिन्दूनी सुवर्णकण समान ।
 रंगलेली पहा भूमी येथील सुमित्रानन्दना ॥४०॥
 मन्ये लक्ष्मण वैदेही राक्षसैः कामरूपिभिः।
 भित्त्वा भित्त्वा विभक्ता वा भक्षिता वा भविष्यति ॥४१॥
 राक्षसांनी कामरूपी छिन्न देह करूनिया।
 सीतेचा करुनी भाग वाटे लक्ष्मण भक्षिला ॥४१॥

तस्यां निमित्तं सीताया द्वयोर्विवदमानयोः।

बभूव युद्धं सौमित्रे घोरं राक्षसयोरिह ॥४२॥

सीतेस्तव राक्षसे दोन विवाद केला दिसे।

युद्धही घोर दोघांचे त्या इथे जाहले दिसे ॥४२॥

इत्यर्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे चतुषष्टितमः सर्गः ॥६४॥

अरण्यकाण्ड सर्ग ६५

तप्यमानं तदा रामं सीताहरणकर्षितम् ।
लोकानामभवे युक्तं सांवर्तकमिवानिलम् ॥१॥
वीक्षमाणं धनुः सज्यं निःश्वसन्तं पुनः पुनः ।
दग्धुकामं जगत् सर्वं युगान्ते च यथा हरम् ॥२॥
अदृष्टपूर्वं संक्रुद्धं दृष्ट्वा रामं स लक्ष्मणः ।
अब्रवीत् प्रांजलिर्वाक्यं मुखेन परुशुष्यता ॥३॥

सीताहरण दुःखाने संतप्त प्रलयाग्निसम ।
उद्यत लोकसंहारा सज्ज धनुष्या करुनिया ॥१॥
घेउनीया दीर्घ श्वास निघे दग्ध करावया ।
रुद्रदेवासम जगा लक्षणा रूप अज्ञात ॥२॥
रामाचे अदृष्टपूर्व पाहुनी हात जोडुनी ।
लक्ष्मण शुष्क मुखाने बोले यासम त्याजला ॥३॥
पुरा भूत्वा मूदुर्दान्तः सर्वभूतहिते रतः।
न क्रोधवशमापन्नः प्रकृतिं हातुमर्हसि ॥४॥

जनहिततत्पर आणि मृदु पूर्वीपासुनी ।
 क्रोधवश होऊनी तो स्वभाव न सोडा तुम्ही ॥४॥
 चन्द्रे लक्ष्मीः प्रभा सूर्ये गतिर्वायौ भुवि क्षमा ।
 एतच्च नियतं नित्यं त्वयि चानुत्तमं यशः॥५॥
 चन्द्रे शोभा प्रभा सूर्ये गति वायु पृथ्वी क्षमा ।
 सवे नित्य तसे तुम्ही सर्वोत्तम यशे रहा ॥५॥
 एकस्य नापराधेन लोकान् हन्तुं त्वमर्हसि।
 ननु जानामि कस्यायं भग्नः सांग्रामिको रथः ॥६॥

एकाच्या अपराधास्तव लोकांचा सर्व संहार ।
 करु नको शोधतो मी भग्न कुणाचा तो रथ ॥६॥
 केन वा कस्य वा हेतोः सयुगः सपरिच्छदः ।
 खरनेमिक्षतश्चायं सिक्तो रुधिरबिन्दुभिः॥७॥
 देशो निर्वृत्तसंग्रामः सुघोरः पार्थिवात्मजः।
 एकस्य तु विमर्दोऽयं न द्वयोर्वदतां वर ॥८॥
 नहि वृत्तं हि पश्यामि बलस्य महतः पदम् ।
 नैकस्य तु कृते लोकान् विनाशयितुमर्हसि ॥९॥

कुणी हेतुने कसल्या रथ उपकरणासह
 तोडला शोधाय़ा हवे कारण इथे संग्राम ॥७॥
 घोर होइ पण त्यात असे एकचि व्यक्ती ।
 दुसरा कोणी हि नसे पदचिन्हही न दिसे ॥८॥
 विशाल सेनेचे त्यामुळे कुणी एकच लढला
 दिसे म्हणुनी सर्व लोकविनाश योग्य नसे ॥९॥
 युक्तदण्डाहि मृदवः प्रशान्ता वसुधाधिपाः।
 सदा त्वं सर्वभूतानां शरण्यः परमा गतिः॥१०॥

स्वभावे मृदु कोमल दण्ड योग्य करी नृप ।
 शरण सर्व प्राण्यांना आपण परमा गती ॥१०॥
 को न दारप्रनाशं ते साधु मन्येत राघव ।
 सरितः सागराः शैला देवगन्धर्वदानवाः॥११॥
 नालं ते विप्रियं कर्तुं दीक्षितस्येव साधवः ।
 हरण वा नाश स्त्रीचा वाटेल योग्य कुणा ?
 नद्या सागर पर्वत देवगन्धर्व दानव ॥११॥
 यज्ञ दीक्षित ऋत्विज अप्रिय न शकती करू
 आपल्याविरुद्ध कोणी आचरण न करीतसे

येन राजन् हृता सीता तमन्वेषितुमर्हसि ॥१२॥
 मदः द्वितीयो धनुष्पाणिः सहायैः परमर्षिभिः।
 सीतेचे हरण करी जो शोधला त्यास पाहिजे ॥१२॥
 मजसवे शरधनु घेऊनी ऋषींचे साह्य घेउनी ।
 समुद्रं वा विचेष्यामः पर्वतांश्च वनानि च॥१३॥
 गुहाश्च विविधा घोराः पद्मिन्यो विविधास्तथा।
 देवगन्धर्वलोकांश्च विचेष्यामः समाहिताः॥१४॥
 यवन्नधिगमिष्यामिष्यास्तव भार्यापहारिणम् ।

न चेत् साम्ना प्रदास्यन्ति पत्नी ते त्रिदशेश्वराः।
 कोसलेन्द्र ततः पश्चात् प्राप्तकालं करिष्यसि ॥१५॥
 एकाग्रचित्ते समुद्र शोधू पर्वत आणि वने ॥१३॥
 गुहा अक्राळ विक्राळ सरोवरे बरोबरी ।
 देवगन्धर्वलोकांत शोध घेऊ आपण ॥१४॥
 अपहरण पत्नीचे करी कोण दुरात्मा तया ।
 शोधू शान्त चित्ते परी न जर मग सापडे ॥
 त्यानंतर विचार करुनी करू उपाय योग्य तो ॥१५॥

शीलेन साम्ना विनयेन सीता नयेन न प्राप्स्यसि चेन्नरेन्द्र ।

ततः समुत्सादय हेमपुख्रैमहेन्द्रवज्रप्रतिमैः शरौघैः॥१६॥

शीलस्वभावे विनये व न्याये प्रयत्न त्या अनुसार करोनिया ।

सीता तशी न मिळे नरेन्द्रा शरे करा संहार सर्वलोकांचा ॥१६॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे पंचषष्टितमः सर्गः॥६५॥

अरण्यकाण्ड सर्ग ६६

तं तथा शोकसंतप्तं विलपन्तमनाथवत् ।
मोहेन महता युक्तं परिधूनमचेतसम् ॥१॥
ततः सौमित्रिराश्वस्य मुहूर्तादिव लक्ष्मणः ।
रामं संबोधयामास चरणौ चाभिपीडयन् ॥२॥
श्रीराम शोकसंतप्त विलपत अनाथापरी ।
मोहे महान् युक्त चित्त अस्वस्थ होतसे ॥१॥

पाहुनी अवस्था तैसी आश्वासत घडीभर ।

लक्ष्मण पाय चेपत समजाऊ त्यास लागला ॥२॥

महता तपसा चापि महता चापि कर्मणा ।

राजा दशरथेनासील्लब्धोऽमृतमिवामरैः ॥३॥

महान तप कर्माने प्राप्त राजा दशरथे ।

तुम्हास जसे देवांनी महत्प्रयासे अमृत ॥३॥

तव चैव गुणैर्बद्धस्त्वद्वियोगान्महीपतिः।

राजा देवत्वमापन्नो भरतस्य यथा श्रुतम् ॥४॥

सांगे भरत तसे राजा गुणांनी बद्ध आपुल्या ।

वियोगे देवलोकास आपल्या करती प्राप्त ते ॥४॥

यदि दुःखमिदं प्राप्तं काकुत्स्थ न सहिष्यसे ।

प्राकृतश्चाल्पसत्त्वश्च इतरः कः सहिष्यसि॥५॥

दु ख तुम्हास जे प्राप्त सहन नच करता तुम्ही ।

पुरुष आपणाहुनि अल्पसत्त्व कैसा करेल तो ॥५॥

आश्वासिहि नरश्रेष्ठ प्रणिनः कस्य नापदः।

संस्पृशन्त्यग्निवद् राजन् क्षणेन व्यपयान्ति च ॥६॥

धरी धैर्यं कुणा वरती आपत्ति नच येतसे ।

अग्नीसम आपति येउनी निघुनी जातसे ॥६॥

दुःखितो हि भावन्लोकांस्तेजसा यदि धक्ष्यते ।

आर्ताः प्रजा नरव्याघ्रं क्व नु यास्यन्ति निर्वृतिम् ॥७॥

दुःखे आपण लोकांना कराल दग्ध जर ।

पीडित प्रजेस सुख शान्ति कोण देईल ॥७॥

लोकस्वभाव अवैष ययातिनहुषात्मजः।

गतः शक्रेण सालोक्यमनयस्तं समस्पृशत् ॥८॥

भूलोकी येतसे दुःख शोकही सर्वांवरी ।
 इन्द्रासम नहुषपुत्र न स्पर्शातुनि त्याच्या सुटे ॥८॥
 महर्षिर्यो वसिष्ठस्तु यः पितुर्नः पुरोहितः।
 अह्ना पुत्रशतं जज्ञे तथैवास्य पुनर्हतम् ॥९॥
 पुरोहित पित्याचे त्या महर्षि वसिष्ठांचे ।
 शतपुत्र विश्वामित्रे वधिले एकादिनी ॥९॥
 मा चेयं जगतो माता सर्वलोकमनस्कृता ।
 अस्याश्च चलनं भूमेर्दृष्यते कोसलेश्वर ॥१०॥

कोसलेश्वर जगन्माता पृथ्वी विश्ववन्दिता
 न चुके तिजलाही हालणे डुलणे सदा ॥१०॥
 योधर्मी जगतो नेत्रौ यत्र प्रतिष्ठितम् ।
 आदित्यचन्द्रौ ग्रहणमभ्युपेतौ महाबलौ ॥११॥
 जगताचे नेत्र दोन म्हणूनी जे प्रतिष्ठित ।
 सूर्यचंद्रांसही राहू ग्रहणे ग्रसतो कधी ॥११॥
 सुमहान्त्यपि भूतानि देवाश्च पुरुषर्षभा
 न दैवस्य प्रमुंचन्ति सर्वभूतानि देहिनः ॥१२॥

सुप्रसिद्ध देव भूत दैवातून न मुक्त ते ।
 मग देहधारी प्राणी कैसे सुटरील त्यातुनी ॥१२॥
 शक्रादिष्वपि देवेषु वर्तमानो नयानयौ ।
 श्रूयते नरशार्दूल न त्वं शोचितुमर्हसि ॥१३॥
 इन्द्रादि देवता मुक्त नसती सुखदुःखातुन ।
 दैवजात असे तेव्हां शोक न करा आपण ॥१३॥
 मृतायामपि वैदेह्यां नष्टायामपि राघव ।
 शोचितुं नार्हसे वीर यथान्यः प्राकृतस्तथा ॥१४॥

वैदेही मृत वा नष्ट झाल्यास राघवा तुम्हा ।
 शोक कर्णे न शोभे अन्य प्राकृत जनापरी ॥१४॥
 त्वद्विधा नहि शोचन्ति सततं सर्वदर्शनाः।
 स्महत्स्वपि कृद्धेषु रामानिर्विण्णदर्शनाः ॥१५॥
 आपणासम सर्वज्ञ आपत्ति येता शोक ना ।
 करती विचारशक्ती नष्ट होऊ न देति ते ॥१५॥
 तत्त्वतो हि नरश्रेष्ठ बुध्या समनुचिन्तय ।
 बुद्ध्या युक्ता महाप्राज्ञा विजानन्ति शुभाशुभे ॥१६॥

बुद्धिद्वारे योग्यायोग्य करणे निर्णय आपण ।
 बुद्धियुक्त महाज्ञानी जाणती काय योग्य ते ॥१६॥
 अष्टगुणदोषानामध्रुवाणां तु कर्मणाम* ।
 नान्तरेण क्रियां तेषां फलमिष्टं च वर्ततते ॥१७॥
 ज्यांचे गुणदोष अज्ञात फल देउनि जाति जे ।
 कर्मे न आचरिता ती शुभाशुभ फल प्राप्त ना ॥१७॥
 मामेव हि पुरा वीर त्वमेव बहुशोक्तवान् ।
 अनुशिष्याद्धि कोन त्वामपि साक्षाद् बृहस्पतिः॥१८॥

मलाच आपण्व वीर समजविले आपणा ।

कोण शिकवू शकतो जर बृहस्पति आपण ॥१८॥

बुद्धिश्च ते महाप्राज्ञ देवैरपि दुरन्वया ।

शोकेनाभिप्रसुप्तं ते ज्ञानं सम्बोधयाम्यहम् ॥१९॥

महाप्राज्ञ बुद्धी आपुली देवांसहि दुर्लभ ।

शोकाने हरपे आज म्हणुनी मी समजावतो ॥१९॥

दिव्यं च मानुषं चैवमात्मनश्च पराक्रमम् ।

इक्ष्वाकुवृषभावेक्ष्य यतस्व द्विषतां वधे ॥२०॥

दिव्य मानवी आपला दाखवूनी पराक्रम ।

उपयोजुनि योग्यत्वे प्रयत्न शत्रुवधा करा ॥२०॥

किं ते सर्वनाशेन कृतेन पुरुषर्षभ ।

तमेव तु रिपुं पापं विज्ञायोद्धर्तुमर्हसि ॥२१॥

विनाशे संसारा लाभ काय होणार आपला ।

पापी शत्रूस शोधून वधाया आपण पाहिजे ॥२१॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे षट्षष्टितमः सर्गः ॥६६॥

अरण्यकाण्ड सर्ग ६७

पूर्वजोऽप्युक्तमात्रस्तु लक्ष्मणेन सुभाषितम् ।
सारग्राही महासारं प्रतिजग्राह राघवः॥१॥
श्रीराम ग्रहण करिती जे सार सर्व वस्तुतिल ।
म्हणुनी लक्ष्मणाहुनि ज्येष्ठ असूनि वक्तव्य ।
समयोचित उत्तम त्याचे ऐकुनी स्वीकारती ॥१॥
स निगृह्य महाबाहुः प्रवृद्धं रोषमात्मनः ।
अवष्टभ्य धनुश्चित्रं रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ॥२॥

राग आवरुनि राम ठेवी दूर धनुष्यही ।
 आपुले विचित्र आणी म्हणती लक्ष्मणाप्रति ॥२॥
 किम् करिष्यावहे वत्स क्व वा गच्छव लक्ष्मण ।
 केनोपायेन पश्यावः सीतामिह विचिन्तय ॥३॥
 करावे काय लक्ष्मणा विचारी जायचे कुठे ।
 सीतेस शोधणे कैसे विचार करुया यावरी ॥३॥
 तं तथा परितापार्तं लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत् ।
 इदमेव जनस्थानं त्वमन्वेषितुमर्हसि ॥४॥

संतापे आर्त रामास लक्ष्मण बोलला असे ।
 जनस्थानिच या शोध सीतेचा घेउ इष्ट जे ॥४॥
 राक्षसैर्बहुभिः कीर्णं नानाद्रुमलतायुतम् ।
 सन्तीह गिरिदुर्गाणि निर्दराः कन्दराणि च ॥५॥
 नाना वृक्ष लतायुक्त राक्षसांनी वन हे भरे ।
 अनेक दुर्गम स्थान अश्मकन्दर युक्त हे ॥५॥
 गुहाश्च विविधा घोरा नानामृगगणाकुलाः
 आवासाः किन्नराणां च गन्धर्वभवनानि च ॥६॥

गुहा मृगगणे युक्त घोर असती अनेक ।
 पर्वतावरी गन्धर्व किन्नर हेहि राहती ॥६॥
 तानि युक्तो मया सार्धं समन्वेषितुमर्हसि ।
 त्वद्विधा बुद्धिसम्पन्ना महात्मानो नरर्षभाः॥७॥
 आपत्सु न प्रकम्पन्ते वायुवेगैरिवाचलाः।
 मजसवे सर्वस्थानी त्या शोध करी येउनी ।
 वायुवेगाने पर्वत जैसे कम्पित होति ना ॥७॥
 तसे आपत्तिने न होती नरश्रेष्ठ विचलित ।

इत्युक्तस्तद् वनं सर्वं विचचार सलक्ष्मणः ॥८॥

क्रुद्धो रामः शरं घोरं संधाय धनुषि क्षुरम् ।

लक्ष्मण वदता ऐसे रोषाने क्षुर नामक ॥८॥

शर चढवोनि क्रुद्ध राम विचरे वनी ।

ततः पर्वतकूटाभं महाभागं द्विजोत्तमम् ॥९॥

ददर्श पतितं भुमौ क्षतजादैर्जटायुषम् ।

तं दृष्ट्वा गिरिश्रुंगाभं रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ॥१०॥

पुढे जाता दिसे त्यांना विशाल पर्वताग्रापरी ॥९॥

भूमीवरि पडलेले जटायु क्षतविक्षित ॥
गृध्रराजा पाहुनिया श्रीराम लक्ष्मणा वदे ॥१०॥
अनेन सीता वैदेही भक्षिता नात्र संशयः।
गृध्ररूपमिदं व्यक्तं रक्षो भ्रमन्ति काननम् ॥११॥
गुध्ररूपात राक्षस यानेच भक्षिली असेल ।
निःसंशय मैथिलीस वनी पाहुनि एकटी ॥११॥
भक्षयित्वा विशालाक्षीमास्ते सीतां यथासुखम् ।
एनं वधिष्ये दीप्ताग्रैः शरीरैरजिह्वगैः ॥१२

विशालाक्षी सीतेस भक्षुनी बैसला सुखे ।
 वध करितो मी याचा भयंकर बाणाने मम ॥१२॥
 इत्युक्त्वाभ्यपतद् द्रष्टुं संधाय धनुषिक्षुरम् ।
 क्रुद्धो रामः समुद्रान्तां चालयन्निव मेदिनीम् ॥१३॥
 बोलुनि असे श्रीराम पृथ्वी समुद्रपर्यन्त ।
 कम्पित करित त्यास येती पाहण्या पुढे ॥१३॥
 तं दीनया वाचा सफेनं रुधिरं वमन
 अभ्यभाषत पक्षी स रामं दशरथात्मजम् ॥१४॥

मुखातुनि रक्त ज्याच्या गळे जटायु बोलला ।
दशरथनन्दन श्रीरामा अत्यन्त दीनवाणिने ॥१४॥
यामोषधीमिवायुष्मन्नन्वेषसि महावने ।
सा देवी मम च प्राणा रावणेनोभयं हृतम् ॥१५॥
शोधिसी औषधीसम ज्या देवी सीतेस वनी ।
रावणे हरिले माझ्या प्राणांसहि तिच्यासवे ॥१५॥
त्वया विरहिता देवी लक्ष्मणेन च राघव ।
हियमाणा मया दृष्टा रावणेन बलीयसा ॥१६॥

लक्ष्मणासह नसता तुम्ही येउनि रावण ।
 हरुनी देवी सीतेस नेतसे हे मी पाहिले ॥१६॥
 सीतामभ्यवपन्नोऽहं रावणश्च रणे प्रभो ।
 विध्वंसितरथच्छत्रः पतितो धरणीतले ॥१७॥
 सीतेस सहाय्या येता रावणासह झुंजता ।
 रथ चक्र विध्वंसिले करुनी घायाळ त्यासही ॥१७॥
 एतदस्य धनुर्भग्नमेते चास्य शरास्तथा ।
 अयमस्य रणे राम भग्नः सांग्रामिको रथः ॥१८॥

पहा हे खण्डित धनु शर युद्धोपयोगी रथ ।
 श्रीरामा करिता युद्ध त्याच्यासवे मी तोडिले ॥१८॥
 अयं तु सारथिस्तस्तस्य म त्पक्षनिहतो भुवि ।
 परिभ्रान्तस्य मे पक्षौ छित्त्वा खड्गेन रावणः॥१९॥
 सीतामादाय वैदेहीमुत्पपात विहायसम् ।
 रक्षसा निहतं पूर्वं मां न हन्तुं त्वमर्हसि ॥२०॥
 सारथी हा रावणाचा पंखानी ज्यास मारिला ।
 लढता श्रान्त मी होता खड्गे तोडुनि ते मम ॥१९॥

वैदेही सीतेस घेऊनी उडुनिया जाई नभी ।
 मरणोन्मुख त्यामुळे मजला नच मारणे ॥२०॥
 रामस्तस्य तु विज्ञाय सीतासलतां प्रियां कथाम् ।
 गृध्रराज परिष्वज्य परित्यज्य महद्भुनुः॥२१॥
 निपपातावशो भूमौ रुरोद सह लक्ष्मणः।
 द्विगुणीकृततापा रामो धीरतरोऽपि सन् ॥२२॥
 सीताविषयी ही वार्ता प्रिय ऐकोनी फेकुनी ।
 देई महान् धनुष्या गृध्रराजा मिठीमधे ॥२३॥

घेउनी भूमीवरती पडे लक्ष्मणासवे ।
 धीर असुनी रामाचे होई दुःख द्विगुणित ॥२२॥
 एकमेकायने कृच्छ्रे निःश्वसन्तं मुहुर्मुहुः।
 समीक्ष्य दुःखितो रामः सौमित्रिमिदमब्रवीत् ॥२३॥
 असहाय कसाबसा श्वास घेणाऱ्या जटायुला ।
 अति दुःखित होवोनि श्रीराम म्हणे लक्ष्मणा ॥२३॥
 राज्यं भ्रष्टं वने वासः सीता नष्टा मृतो द्विजः।
 ईदृषीयं ममालक्ष्मीदहेदपि हि पावकम् ॥२४॥

राज्य गेले वनी वास सीता नष्ट जटायु मृत ।

दुर्भाग्य इतके माझे अग्नीसही भस्म करी ॥२४॥

सम्पूर्णमपि चेदद्य प्रतरेयं महोदधिम् ।

सोऽपि नूनं ममालक्ष्म्या विशुष्येत सरितां पतः॥२५॥

तरलो सागरामध्ये मी तर सरितापति।

तोही मम दुर्भागाची आटेल आंच लागुनी॥२५॥

नास्त्यभाग्यतरो लोके मत्तोऽस्मिन् स चरचरे ।

येनेयं महती प्राप्ता मया व्यसमवागुरा ॥२६॥

भाग्यहीन माझ्याहून जगात या कोणी नसे ।
 ज्यामुळे विपत्तींच्या इतक्या जाळ्यात मी सापडे ॥२६॥
 अयं पितुर्वयस्यो मे गृध्रराजो महाबलः।
 शेते विनिहतो भूमौ मम भाग्यविपर्यययात् ॥२७॥
 गृध्रराज जटायु हे पित्याचे मम मित्र जे
 दुर्दैवे मृत होउनी ते पडती भूमीवरी ॥२७॥
 इत्येवमुक्त्वा बहुशो राघवः सहलक्ष्मणः।
 जटायुषं च पस्पर्श पितृस्नेहं निदर्शयन् ॥२८॥

एवढे बोलुनि श्रीरामे फिरवी लक्ष्मणासवे ।

जटायु तनुवरि हात पित्यासम स्नेह दाखवी ॥२८॥

निकृत्तपक्षं रुधिरावसिक्तं तं गृध्रराजं परिगृह्य राघवः।

क्व मैथिली प्राणसमा गतेति विमुच्य वाचं निपपात भूमौ ॥२९॥

तुटूनी पंख रुधिरे नहाल्या गळा लावुनी श्रीराम गृध्रराजा पुसे ।

गेली कुठे मिहिलाकुमारि एवढे बोलूनी पडती धरणिवरति ते ॥२९॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे सप्तषष्ठितमः सर्गः॥६७॥

अरण्यकाण्ड सर्ग ६८

रामः प्रेक्ष्य तु तं ग्रुध्रं भुवि रौद्रेण पातितम् ।
सौमित्रिं मित्रसम्पन्नमिदं वचनमब्रवीत् ॥१॥
राक्षसे मारुनी पतित जटायु जो भूमीवरी ।
त्याकडे पाहुनी राम मित्रत्वे लक्ष्मणा म्हणे ॥१॥
ममायं नूनमर्थेषु यतमानो विहंगमः ।
राक्षसेन हतः संख्ये प्राणांस्त्यजति मत्कृते ॥२॥

प्रयत्नशील असता मम कार्ये रणी मृत ।
 राक्षसाकडुनी जाई मारला माझिया स्तव ॥२॥
 अतिखिन्नः शरीरेऽस्मिन् प्राणो लक्ष्मण विद्यते ।
 तथा स्वरविहीनोऽयं विकलवं समुदीक्षते ॥३॥
 वेदना होत असता शरीरा त्या आवाजही ।
 क्षीण होत जाता पाही व्याकुळ अत्यंत होउनी ॥३॥
 जटायो यदि शक्नोषि वाक्यं व्याहरितुं पुनः।
 सीतामाख्याहि भद्रं ते वधमाख्याहि चात्मनः॥४॥

जटायो शकसी बोलू तर सांग सीतेची कशी ।
 अवस्था असे ते आणि होई कैसा वध तुझा ॥४॥
 किंनिमित्तो जहारार्यां रावणस्तस्य किं मया ।
 अपराधं तु यं दृष्ट्वा रावणेन हृता प्रिया ॥५॥
 अपराध कोणता केव्हां घडला माझ्याहातुनी
 ज्यामुळे हरण रावण प्रिय भार्येचे मम करी ॥५॥
 कथं तच्चंद्रसंकाशं मुखमासीन्मनोहरम् ।
 सीतया कानि चोक्तानि तस्मिन् काले द्विजोत्तम् ॥६॥

चन्द्रासम मनोहर मुख सीतेचे हो कसे ।
 त्यावेळी तिने तुजला काय सांगितले असे ॥६॥
 कथंवीर्यः कथंरूपः किंकर्मा स च राक्षसः
 क्व चास्य भवनं तात ब्रूहि मे परिपृच्छतः ॥७॥
 बल पराक्रम रूप राक्षसाचे त्या कसे असे ।
 करतो काय राहतो कोठे सांग विचारी जे तुला ॥७॥
 तमुद्गीक्ष्य स धर्मात्मा विलपन्तमनाथवत् ।
 वाचा विक्लवया राममिदं वचनमब्रवीत् ॥८॥

विलपत अनाथासम धर्मात्मा जटायु तदा ।
 अडखळत श्रीरामा सांगण्या करि प्रारंभ ॥८॥
 सा हता राक्षसेन्द्रेण रावणेन दुरात्मना ।
 मायामास्थाय विपुलां वातदुर्दिनसंकुलाम् ॥९॥
 दुरात्मा राक्षसराज मायेने वादळ निर्मुनी ।
 सर्वत्र भय निर्मून सीतेचे हरण करी ॥९॥
 परिक्लान्तस्य मे तात पक्षौ छित्त्वा निशाचरः।
 सीतामादाय वैदेही प्रयातो दक्षिणामुखः ॥१०॥

थकता उडता माझे पंख दोन्ही कापुनी ।
निशाचर सीतेसह गेला तो दक्षिणेकडे ॥१०॥
उपरुध्यन्ति मे प्राणा दृष्टिभ्रमति राघव ।
पश्यामि वृक्षान् सौवर्णानुशीरकृतमूर्धजान् ॥११॥
मम प्राणगति मन्द दृष्टि भ्रमत वृक्ष हे ।
दिसू लागति सोनेरी खश केस त्यांवरी ॥११॥
येन याति मुहूर्तेन सीतामादाय रावणः।
विप्रणष्टं धनं तत्स्वामी प्रतिपद्यते ॥१२॥

विन्दो नाम मुहूर्तोऽसौ न च काकुत्स्थ सोऽबुधत् ।

त्वप्रियां जानकीं हत्वा रावणो राक्षसेश्वरः।

झषवत् बडिशं गृह्य क्षिप्रमेव विनश्यति ॥१३॥

मुहूर्तीं रावणे सीता नेली त्यावेळी धन जे ।

हरवे ते मिळे त्वरित स्वामीस त्याचा जो असे ॥१२॥

विन्द मुहूर्त तो होता राक्षसा नच माहिता

त्वत्प्रिय सीतेस जातसे त्वरित घेउनी

मासोळी जशी मृत्युसाठी गळ पकडते ॥१३॥

थोडक्यात सीता त्वरित मिळेल असा अर्थ

न च त्वया व्यथा कार्या जनकस्य सुतां प्रति
 वैदेह्या रंस्यसे क्षिप्रं हत्वा तं रणमूर्धनि ॥१४॥
 तरि खेद मनी न करी जनकनन्दिनीस्तव ।
 रणि राक्षसा मारून शीघ्र मिळविशी तिला ॥१४॥
 असम्मूढस्य गृध्रस्य रामं प्रत्यनुभाषतः।
 आस्यात् सुस्राव रुधिरं म्रियमाणस्य सामिषम् ॥१५॥
 जाणीवपूर्वक देई गृध्र रामास उत्तर ।
 परि मांसयुक्त गळू लागे रक्त मुखातुनी ॥१५॥

पुत्रो विश्रवसः साक्षाद् भ्राता वैश्रवणस्य च ।
 इत्युक्त्वा दुर्लभान् प्राणान् मुमोच पतगेश्वरः ॥१६॥
 विश्रवाचा असे पुत्र बन्धु साक्षाद् कुबेरा ।
 बोलुनी एचढे गृध्र त्यागे प्राणांस दुर्लभ ॥१६॥
 ब्रूहि ब्रूहीति रामस्य ब्रुवाणस्य कृतांजलेः ।
 त्यक्त्वा शरीरं गृध्रस्य प्राणा जग्मुर्विहायसम् ॥१७॥
 हात जोडुनी श्रीराम बोला बोला असे म्हणे ।
 शरीरा सोडुनि प्राण गृध्रराजाचे जाती नभी ॥१७॥

स निक्षिप्य शिरो भूमौ प्रसार्य चरणौ तथा ।
 विक्षिप्य च शरीरं स्वं पपात धर्णीतले ॥१८॥
 मस्तक भूवरी ठेवी पसरुनी दोन्ही पाय ।
 भूवरी शरीर ठेवी धराशायी तो होतसे ॥१८॥
 तं गृध्रं प्रेक्ष्य ताम्राक्षं गतासुमचलोपमम् ।
 रामः सुबहुभिर्दुःखैर्दीनःसौमित्रिमब्रवीत् ॥१९॥
 रक्तनेत्र दिसे गृध्र अविचल पर्वतापरी ।
 पाहुनी तया श्रीराम दुःखे वदति लक्ष्मणा ॥१९॥

बहूनि रक्षसां वासे वर्षाणि वसता सुखम् ।
 अनेन दण्डकारण्ये विशीर्णमिह पक्षिणा ॥२०॥
 या राक्षस निवासस्थानि अनेक वर्षे सुखाने ।
 राहुनिया पक्षीराज जाइ शरीरा सोडुनी ॥२०॥
 अनेकवार्षिको यस्तु चिरकाल समुत्थितः।
 सोऽयमद्य हतः शेते कालो हि दुरितक्रमः॥२१॥
 अनेक वर्षे राही जो वृद्ध तो राक्षसामुळे।
 मृत आज दिसे काळा असे कठिण टाळणे ॥२१॥

पश्य लक्ष्मण गृध्रोऽयमुपकारी हतश्च मे ।
सीतामभ्यवपन्नो हि रावणेन बलीयसा ॥२२॥
लक्ष्मणा जटायु देख उपकारी आज मृत ।
सीतेस रक्षणया जाता मारी बकवान् रावण ॥२२॥
गृध्रराजं परित्यज्य पितृपैतामहं महत् ।
मम हेतोरयं प्राणान् मुमोच पतगेश्वर ॥२३॥
पैतृक विशाल राज्य गिधाडांचे त्यागुनी ।
मजसाठी पक्षिराज प्राणांची देइ आहुति ॥२३॥

सर्वत्र खलु दृष्यन्ते साधवो धर्मचारिणः।
शूराः शरण्याः सौमित्रे तिर्यग्योनिगतेष्वपि ॥२४॥
धर्मपरायण शूर शरणागत रक्षक ।
दिसती सर्वत्र पशु पक्षी योनिमध्ये सुद्धा ॥२४॥
सीताहरणजं दुःखं न मे सौम्य तथागतम् ।
यया विनाशो गृध्रस्य मत्कृते च परंतप ॥२५॥
सीता हरणाचे दुःख आज मज नसे जेवढे।
प्राणत्यागे मजसाठी गृध्रराजाच्या तेवढे ॥२५॥

राजा दशरथः श्रीमान् यथा मम महायशाः।
 पूजनीयश्च मान्यश्च तथायं पतगेश्वरः॥२६॥
 मजसाठी माननीय पूज्य राजा दशरथ ।
 जेवढे तेवढे होत गृध्रराज जटायु हे ॥२६॥
 सौमित्रे हर काष्ठानि निर्मथिष्यामि पावकम् ।
 गृध्रराजं दिघक्ष्यामि मत्कृते निधनं गतम् ॥२७॥
 शुष्क काष्ठे आणी लक्ष्मणा अग्नि निर्माण करी ।
 करेन दाहसंस्कार मजसाठी मृत पक्षि जो ॥२७॥

नाथं पतगलोकस्य चितिमारोपयाम्यहम् ।
इमं पक्ष्यामि सौमित्रे हतं रौद्रेण रक्षसा ॥२८॥
भयंकर राक्षसाने मरलेल्या पक्षिराजा ।
चढवुनि चितेचर दाह संस्कार करेन मी ॥२८॥
या गतिर्यज्ञशीलानामाहिताग्नेश्च या गतिः।
अपरावर्तिनां यां च या च भूमिप्रदायिनाम् ॥२९॥
मया त्वं समनुज्ञातो गच्छ लोकाननुत्तमान् ।
गृध्रराज महासत्त्व संस्कृतश्च मया ब्रज ॥३०॥

अग्निहोत्री यज्ञशील करती भूमिदान जे ।
 दाखविती न रणी पाठ अशांना गति उत्तम
 जी मिळे मम आज्ञेने उत्तम लोकी जा तुम्ही ।
 सद्गति हो प्राप्त तुम्हा दाह्यसंस्कारे मम ॥३०॥
 एवमुक्त्वा चितां दीप्तामारोप्य पतगेश्वरम् ।
 ददाह रामो धर्मात्मा स्वबन्धुमिव दुःखितः॥३१॥
 वदुनी असे श्रीरामे पक्षिराजा चितेवरी ।
 दुःखे अग्निसंस्कार स्वबन्धुपरि त्या करी ॥३१॥

रामोऽथ सहसौमित्रिर्वनं गत्वा स वीर्यवान् ।
 स्थूलान् हत्वा महारोहीननुतस्तार तं द्विजम् ॥३२॥
 रोहिमांसानि चिद्धृत्य पेशीकृत्वा महायशाः ।
 शकुनाय ददौ रामौ रम्ये हरितशादले ॥३३॥
 पराक्रमी श्रीरामे कन्दमूळ वनातुनी ।
 लक्ष्मणासह आणूनी भूमीवर पसरुनी ॥३२॥
 रोही मांसाचे पिण्ड जटायूस बनवुनी ।
 पिंडदान कुशावरी केले हरित सुन्दर ॥३३॥

यत् यत् प्रेतस्य मर्तस्य कथयन्ति द्विजातयः।
 तत् स्वर्गगमनं पित्र्यं तस्य रामो जजाय ह ॥३४॥
 मृत मनुष्या मिळण्या स्वर्ग ब्राह्मण मन्त्र जे ।
 जपती त्या सर्वांचा श्रीराम जप करीतसे ॥३४॥
 ततो गोदावरी गत्वा नदी नरवरात्मजौ ।
 उदके चक्रतुस्तस्मै गृध्रराजाय तावुभौ ॥३५॥
 दोन्ही राजकुमारानी गोदावरी तटी जाउनी।
 जलांजलि उभयांनी दिधली गृध्रराजा तदा ॥३५॥

शास्त्रदृष्टेन विधिना जलं गृध्राय राघवौ ।

स्नात्वा तौ गृध्रराजाय उदकं चक्रतुस्तदा ॥३६॥

रघुकुल वंशी दोघानी करुनी स्नान नदीमध्ये ।

सशास्त्र करती दान जलांजलि देउनी ॥३६॥

स गृध्रराजः कृतवान् यशस्करं सुदुष्करं कर्म रणे निपातितः।

महर्षिकल्पेन च संस्कृतस्तदा जगाम पुण्या गतिमात्मनः शुभाम् ॥३७॥

त्या गृध्रराजे रणभूमित अतिदुष्कर पराक्रम यशोवर्धक दाखवीला ।

पवित्र गति प्राप्त त्यास होतसे श्रीरामे दाहसंस्कार केल्यामुळे ॥३७॥

कृतोदकौ तावपि पक्षिसत्तमे स्थिरां च बुद्धिं प्रणिधाय जग्मतुः।

प्रवेश्य सीताधिगमे ततो मनो वनं सुरेन्द्राविव विष्णुवासवौ ॥३८॥

करोनि तर्पण पक्षिराजास पितृभावे ते दोन बन्धु सुस्थिरभाव मनी ।

ठेवुनी निघती कार्या सीतेस शोधण्याच्या देवेश्वर विष्णु इन्द्रापरी वनी ॥३८॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डेऽष्टष्ठितमः सर्गः ॥६८॥

अरण्यकाण्ड सर्ग ६९

कृत्वैवमुदकं तस्मै प्रस्थितौ राघवौ तदा ।
अवेक्षणतौ वने सीतां जग्मतुः पश्चिमां दिशम् ॥१॥
जलांजलि जटायूस देऊनि रामलक्ष्मण ।
उठुनी शोधण्या जाती सीतेस पश्चिमेकडे ॥१॥
तां दिशं दक्षिणां गत्वा शरचापासिधारिणौ ।
अविप्रहतमैक्ष्वाकौ पन्थानं प्रतिपेदतुः ॥२॥

शरचापधारी दोघे दक्षिण पश्चिम दिशा ।
 धरुनी जाती त्या स्थानी माणसे नसती जिथे ॥२॥
 गुल्मैर्वृक्षैश्च बहुभिर्लताभिश्च प्रवेष्टितम् ।
 आवृत्तं सर्वतो दुर्गं गहनं घोरदर्शनम् ॥३॥
 घेरलेला असे मार्ग सर्वत्र वृक्षवेलिनी ।
 दुर्गम गहन असेतो पहाण्यास भयंकर ॥३॥
 व्यतिक्रम्य तु वेगेन गृहीत्वा दक्षिणां दिशम् ।
 सुभीमं तन्महारण्यं व्यतियातो महाब्लौ ॥४॥

वेगे आक्रमुनी दोधे महावीर दक्षिणेस ते ।
 विशाल वनातुनि त्या बाहेर निघताति ते ॥४॥
 ततः परं जनस्थानात् त्रिकोशं गम्य राघवौ ।
 क्रौन्चारण्यं विविशगतुर्हनं तौ महौजसौ ॥५॥
 तीन कोस जाती दोधे जनस्थानापासून ।
 क्रौन्चारण्य अश्या नामे जाती गहन वनी ॥५॥
 नानामेघघनप्रख्यं प्रहृष्टमिव सर्वतः ।
 नानावणैः शुभैः पुष्पैगपक्षिगणैर्युतम् ॥६॥

घनदाट दिसे वन मेघसमूहासमान ते ।
 पुष्पे सुन्दर पक्षीही पशु तैसेहि राहती ॥६॥
 दिदृक्षमाणौ वैदेहीं तद् वनं तौविचिक्वतुः।
 तत्र तत्रावतिष्ठन्तौ सीताहरणदुःखितौ ॥७॥
 वैदेहीस शोधण्याच्या इच्छेने असता जात ।
 थकुनी घेति विश्राम दुःखे आठवुनी तिला ॥७॥
 ततः पूर्वेण तौ गत्वा त्रिकोशं भ्रातरौ तदा ।
 क्रौन्चारण्यमतिक्रम्य मतंगाश्रममन्तरे ॥८॥

पूर्वेस जाउनी तीन कोस क्रौन्चारण्या पार ते ।
 जाउनी मतंग ऋषीच्या आश्रमाजवळि पोचती ॥८॥
 दृष्ट्वा तु तद् वनं घोरं बहुभीममृगद्विजम् ।
 नाना वृक्षसमाकीर्णं सर्वं गहनपादपम् ॥९॥
 भयंकर वनी वास पशुपक्षी भयानक ।
 अनेकविध वृक्षांनी व्याप्त गहन अरण्य ते ॥९॥
 ददृशाते गिरौ तत्र दरी दशरथात्मजौ ।
 पातालसमगम्भीरां तमसा नित्यसंवृताम् ॥१०॥

पर्वतावरि पोचून गुहा पातालसम दिसे।
 पाहती अन्धःकारे आवृत्त दशरथात्मज ॥१०॥
 आसाद्य च नरव्याघ्रौ दर्यास्तस्याविदूरतः।
 ददर्शतुर्महारूपा^ राक्षसौ विकृताननाम् ॥११॥
 गुहेजवळी जाउनि नरश्रेष्ठा उभया दिसे ।
 राक्षसी विशालकाय विकराल मुख जिचे ॥११॥
 भयदामल्पसत्त्वानां बीभत्सा रौद्रदर्शनाम् ।
 लम्बोदरी तीक्ष्णदंष्ट्रा कराली परुषत्वचम् ॥१२॥

छोट्या प्राण्यां भयकारी बीभत्स रौद्रदर्शना ।
 ।लम्बोदरी तीक्ष्ण दांत त्वचा कठोर ती अशी ॥१२॥
 भक्षयन्ती मृगान् भीमान् विकटां मुक्तमूर्धजाम् ।
 अवैक्षतां तु तौ तत्र भ्रतरौ रामलक्ष्मणौ ॥१३॥
 भयानक पशुही खाई विक्राळ केश मोकळे ।
 कन्दरापुढे पाही बन्धु श्रीराम लक्ष्मणा ॥१३॥
 सा समासाद्य तौ वीरौ व्रजन्तं भ्रतुरग्रतः।
 एहि रस्यावहेत्युक्त्वा समालम्भत लक्ष्मणम् ॥१४॥

येता जवळ वीरांच्या लक्ष्मणा पुढच्या वदे ।
 चल रमूया आपण हात त्याचा पकडुनी ॥१४॥
 उवाच चैनं वचनं सौमित्रिमुपगुह्य च ।
 अहं त्वयोमुखीं नाम लाभस्ते त्वमसि प्रियः॥१५॥
 भुजा पकडुनी त्याच्या वदे अयोमिखी मी तुज ।
 भार्या योग्य प्रिय पती मजला असशील तू ॥१५॥
 नाथ पर्वतदुर्गेषु नदीनां पुलिनेषु च ।
 आयुश्चिरमिदं वीरं त्वं मया सह रंस्यस्ये ॥१६॥

नाथ दीर्घ आयुष्यी या दुर्गम गिरि कन्दरी ।
नदीतटी मजसंगे करण्या रमण येई तू ॥१६॥

एवमुक्तस्तु कुपितः खड्गमुद्धृत्य लक्ष्मणः ।
कर्णनासस्तनं तस्या निचकर्तारिसूदनः ॥१७॥

ऐसे राक्षसी वदता उठुनी कृद्ध लक्ष्मणे ।
कान नाक स्तन तिचे कापे खड्ग उगारुनी ॥१७॥

कर्णनासे निकृत्ते विस्वरं निननाद सा ।
यथागतं प्रदुद्राव राक्षसी घोरदर्शना ॥१८॥

नाक कान कटता ती राक्षसी जोरजोरात ।
 ओरडे आणि निघुनी जाई आली तशी तिथे ॥१८॥
 तस्यां गतायां गहनं व्रजन्तौ वनमोजसा ।
 आसेदतरमित्रघ्नौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥१९॥
 श्रीराम लक्ष्मण दोघे ती निघुनी गेल्यावर ।
 वेगाने चालुनी जाती एका गहन वनात ॥१९॥
 लक्ष्मणस्तु महातेजाः सत्त्ववांछीलवांछुचिः ।
 अब्रवीत् प्रांजलिर्वाक्यं भ्रातरं दीप्ततेजसम् ॥२०॥

धैर्यवान् सत्त्वशील महातेजस्वी लक्ष्मण ।
 हात जोडुनी आपल्या भ्रात्यास तेजस्वी वदे ॥२०॥
 स्पन्दते मे दृढं बाहुरुद्धिग्नमिव मे मनः।
 प्रायशश्चाप्यनिष्टानि निमित्तन्युपलक्षये ॥२१॥
 तस्मात् सज्जीभवार्यं त्वं कुरुष्व वचनं मम ।
 ममैव हि निमित्तानि सद्यःशंसन्ति सम्भ्रमम् ॥२२॥
 वाम बाहु मम स्फुरे मन उद्धिग्न होतसे ।
 शकुन दुष्ट दिसती वारंवार मला इथे ॥२३॥

म्हणुनी रहावे सज्ज अपेक्षुनी महाभय ।
 तत्काल प्राप्त भयाची शकुन जी देति सूचना ॥२२॥
 एष वंजुलको नाम पक्षी परमदारुणः।
 आवयोर्विजयं युद्धे शंसन्निव विनर्दति ॥२३॥
 वंजुल पक्षी दारुण सुचवी विजय आपला ।
 करुनीया उच्च नाद असे शुभ शकून हा ॥२३॥
 तयोरन्वेषतोरेवं सर्वं तद् वनमोजसा ।
 संजज्ञे विपुलः शब्दः प्रभंजन्निवतद् वनम् ॥२४॥

करती शोध सीतेचा प्रयत्ने अति बन्धु ते ।
 तदा उच्च स्वर होई जणु विध्वंसता वना ॥२४॥
 संवेष्टितमिवात्यर्थं गहनं मातरिश्रना ।
 वनस्य तस्य शदोऽभूद् वनमापूरयन्निव ॥२५॥
 होत वादळ जोराचे वन सारे हे व्यापुनी ।
 प्रतिध्वनिने त्याच्या वन व्यापुनि जातसे ॥२५॥
 तं शब्दं कांक्षमाणस्तु रामः खड्गी सहानुजः।
 ददर्श सुमहाकायं राक्षसं विपुलोरसम् ॥२६॥

खडग बंधुसवे हाती घेउनी शब्द कोथुनी ।
 शोधाता दिसे श्रीराम विशालकाय राक्षस ॥२६॥
 आसेदतुश्च तद्रक्षस्तावुभौ प्रमुखे स्थितं ।
 विवृद्धमशिरोग्रीवं कबन्धमुदरेमुखम् ॥२७॥
 राक्षसा पाहती दोघे विशाल परि मस्तक ।
 नसे त्यास केवळ कबन्ध उदरी मुख ॥२७॥
 रोमभिर्निशितैस्तीक्ष्णैर्महागिरिमिवोच्छ्रितम् ।
 नीलमेघनिभं रौद्रं मेघस्तनितनिःस्वनम् ॥२८॥

महागिरिसम रौद्र देह तीक्ष्ण रोम वरी ।
मेघासम कृष्णवर्ण गर्जनाही तशी करी ॥२८॥
अग्निज्वालानिकाशेन ललाटस्थेन दीयता ।
महापक्षेण पिङ्गेन विपुलेनायतेन च ॥२९॥
एकेनोरसि घोरेण नयनेन सुदर्शिना ।
महादंष्ट्रोपपन्नं तं लेलिहान महामुखम् ॥३०॥
छातीवरिल ललाटी नेत्र अग्निज्वालेसम ।
विशाल पलके वर्ण पिङ्गट तीक्ष्ण दृष्टि तो ॥२९॥

दाढा मोठ्या तीक्ष्ण लपलप जिव्हा करी ।
 चाटतसे वारंवार विशाल मुखास तिने ॥३०॥
 भक्षयन्तं महाघोरानृक्षसिंहमृगद्विजान् ।
 घोरौ भुजौ विकुर्वाणमुभौ योजनमायतौ ॥३१॥
 कराभ्यां विविधान् गृह्य ऋक्षान् पक्षिगनान् मृगान् ।
 आकर्षन्तं विकर्षन्तमनेकान् मृगयूथपान् ॥३२॥
 भयंकर पशु सिंह पशु पक्षी हे तया भोजन ।
 लांबवून भुजा दीर्घ पकडुनी ओढुनी तया ॥३३॥

शोधे भोजनासाठी योग्य त्यांना खऔनी ।
 नसती योग्ये त्यांना दूर फेकुनि देतसे ॥३२॥
 स्थितमावृत्य पन्थानंतयोर्धात्रोः प्रपन्नयोः।
 अथ तं समतिक्रम्य क्रोशमात्रं ददर्शतुः॥३३॥
 महान्तं दारुणं भीमं कबन्धं भुजसंवृतम् ।
 कबन्धमिव संस्थानादतिघोरप्रदर्शनम् ॥३४॥
 जवळी जाता दोघे रस्ता अडवुनी उभा ।
 दोघे कोसावर जात आश्चर्ये पाहती तया ॥३३॥

कबन्धाकृति युक्त विशाल भयंकर भुजा ।
 हिंस्र अतिविशाल घोर भयानक राक्षस ॥३४॥
 स महाबाहुरत्यर्थं प्रसार्य विपुलौ भुजौ ।
 जग्राह सहितावेव राघवौ पीडयन् बलात् ॥३५॥
 राक्षसाने महाबाहु पसरुनी दोन्ही भुजा ।
 उभयां रघुकुमारा पकडे पीडा देत तो ॥३५॥
 खड्गिनौ दृढधन्वानौ तिग्मतेजौ महाभुजौ ।
 भ्रातरौ विवशं प्राप्तौ कृष्यमाणौ महाबलौ ॥३६॥

असुनि खड्ग धनुष्य बलदण्ड महाभुज ।
भासे विवश तरीही राक्षसें खेचता तयां ॥३६॥

तत्र धैर्याच्च शूरस्तु राघवौ नैव विव्यथे ।
बाल्यादनाश्रयाच्चैव लक्ष्मणस्त्वभिविव्यथे ॥३७॥

धैर्ये श्रीराम व्यथित न होई परि लक्ष्मण ।
बालबुद्धि गळे धैर्य होइ त्याच्या व्यथा मनी ॥३७॥

उवाच च विषण्णः सन् राघवं राघवानुजः।
पश्या मां विवशं वीर राक्षसस्य वशं गत्म् ॥३८॥

राघवानुज श्रीरामा विषादे बोलला असे ।
 वीरवर राक्षसाच्या मिठीत झालो विवश मी ॥३८॥
 मयैकेन तु निर्युक्तः परिमुच्यस्व राघव ।
 मां हि भूतबलिं दत्त्वा पलायस्व यथासुखम् ॥३९॥
 एकट्या मज सोडुनी मुक्त आपण हो उनी ।
 देउनी बलि मज भूता सुखे जावे निघोनिया ॥३९॥
 अधिगन्तासि वैदेहीमचिरेणेति मे मतिः।
 प्रतिलभ्य च काकुत्स्थ पितृपैतामहीं महीम् ॥४०॥

तत्र मा राम राज्यस्थः स्मर्तुमर्हसि सर्वदा ।
 सीतेस प्राप्त कराल जाउनी शीघ्र आपण।
 विराजमान होऊन परतता सिहासनि ॥४०॥
 पितामह भूमिकेत स्मरावे मज आपण ।
 लक्ष्मणेनैवमुक्तस्तु रामः सौमित्रिमब्रवीत् ॥४१॥
 मा स्म त्रासं वृथा वीर नहि त्वदृग् विषीदति।
 लक्ष्मणे ऐसे म्हणता होई न भयभीत तू ॥४१॥
 म्हणे राम पुढे बोले विषाद करती न वीर ।

एतस्मिन्नंतरे क्रूरो भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥४२॥

तावुवाच महाबाहुः कबन्धो दानवोत्तमः।

तितुक्यात दानव क्रूर महाबाहु कबन्ध तो ॥४२॥

श्रीराम लक्ष्मणा दोघा दानवोत्तम हे वदे ।

कौ युवां वृषभस्कन्धौ महाखड्गधनुर्धरौ ॥४३॥

घोरं देशमिमं प्राप्तौ दैवेन मम चाक्षुषौ ।

वदतं कार्यमिह वां किमर्थं चागतौ युवाम् ॥४४॥

कोण हे वृषभस्कंध तुम्ही खड्गधनु सह ॥४३॥

कशास्तव भयंकर देशी मजसमोर आला तुम्ही ।
 बोला भाध्ये तुमच्या आलात मजपुढे तुम्ही ॥४४॥
 मं देशमनुप्राप्तौ क्षुधार्तस्येह तिष्ठतः।
 सबाणचापखड्गौ च तीक्ष्णसृंगाविवर्षभौ ॥४५॥
 मां तूर्णमनुसम्प्राप्तौ दुर्लभं जीवितं हि वाम् ।
 क्षुधापीडित इथे मी उभा असता दोघे तुम्ही ।
 धनुर्बाण खड्गासह बैलासम तीक्ष्णशृंगी ॥४५॥
 समोर येता माझ्या न सोडीन जिवंत मी ।

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा कबन्धस्य दुरात्मनः ॥४६॥

उवाच लक्ष्मणं रामो मुखेन परिशुष्यता ।

कृच्छ्रात् कृच्छ्रतरं प्राप्य दारुणं सत्यविक्रम ॥४७॥

व्यसनं जीवितान्ताय प्राप्तमप्राप्य तां प्रियाम् ।

दुरात्मा कबन्धाचे ऐकुनी बोल लक्ष्मणा ॥४६॥

शुष्कमुख वदे श्रीराम सीता प्राप्त न होता ।४७॥

आपणावरि संकट हे अन्त करण्या आपला ।

कालस्य सुमहद् वीर्यं सर्वभूतेषु लक्ष्मण ॥४८॥

त्वां च मां च नरव्याघ्र व्यसनैः पश्य मोहितौ ।
 नहि भारोऽस्ति दैवस्य सर्वभूतेषु लक्ष्मण ॥४९॥
 चाले प्रभाव काळाचा सर्व प्राणिमात्रावरी ॥४८॥
 जसे आपण दोघे संकटी वेगवेगळ्या ।
 सर्व प्राण्यावरी सत्ता काळाचीच चालते ॥४९॥
 शूराश्च बलवन्तश्च कृतास्त्राश्च रणजिरे ।
 कालाभिपन्नाः सीदन्ति यथा वालुकसेतवः॥५०॥
 अस्त्रवेत्ता बलवान् शूर पुरुष समरांगणी ।

वालुकासेतूसम ते काळापुढे निष्प्रभ ॥५०॥

इति ब्रुवाणो दृढसत्यविक्रमो महायशा दाशरथिः प्रतापवान् ।

अवेक्ष्य सौमित्रिमुदग्रविक्रमः स्थिरां तदा स्वां मतिमात्मनाकरोत् ॥५१॥

बोलून ऐसे दृढसत्य पराक्रमी महायशस्वी दाशरथि प्रतापशाली ।

पाहूनि सौमित्री कडे करी प्रयत्न बुद्धीस करण्या स्थिर आपुल्या तो ॥५१॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे एकोनसप्ततितमः सर्ग" ॥६९॥

अरण्यकाण्ड सर्ग ७०

तौ तु तत्र स्थितौ दृष्ट्वा भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
बाहुपाशपरिक्षिप्तो कबन्धो वाक्यमब्रवीत् ॥१॥
आपुल्या बाहुपाशात घेतल्या राम लक्ष्मणा ।
उभयांकडे पाहूनी ऐसे कबन्ध बोलला ॥१॥
तिष्ठतः किं नु मां दृष्ट्वा क्षुधार्तं क्षत्रियर्षभौ ।
आहारार्थं तु संदिष्टौ देवेन हत चेतनौ ॥२॥

भुकेला मज पाहूनी पहात काय बैसला ?।
 बुद्धिनष्ट पाठविले देवे भोजनास्तव तुम्हा ॥२॥
 तत्छृत्वा लक्ष्मणो वाक्यं प्राप्तकालं हितं तदा ।
 उवाचार्तिसमापन्नो विक्रमे कृतनिश्चय ॥३॥
 ऐकोनि लक्ष्मण बोले पराक्रमाच्या निश्चये ।
 पीडित जरि निश्चयाने समयोचित हितकर ॥३॥
 त्वां च मां पुरा तूर्णमादत्ते राक्षसाधमः।
 तस्मादसिभ्यामस्याशु बाहू छिन्दावहे गुरू ॥४॥

राक्षस हा मुखी घाली आपणास नीच हा ।
 दीर्घ बाहु तयाचे हे टाकू तोडुन आपण ॥४॥
 भीषणोऽयं महाकायो राक्षसा भुजविक्रमः।
 लोकं ह्यतिजितं कृत्वा ह्यावां हन्तुमिहेच्छति॥५॥
 महाकाय राक्षसाचा पराक्रम दीर्घ बाहुत ।
 पराजित सर्वां करुनी आपणा मारु इच्छितो ॥५॥
 निष्चेष्टानां वधो राजन् कुत्सितो जगतीपतेः।
 क्रतुमध्योपनीतानां पशूनामिव राघव ॥६॥

यज्ञपशूसम निष्चेष्ट प्राणीवध निन्दित ।
 म्हणुनी प्राणा न हरता भुजा याच्या तोडुया ॥६॥
 एतद् संजल्पितं श्रुत्वा तयोः क्रुद्धस्तु राक्षसः।
 विदार्यास्यं ततो रौद्रं तौ भक्षयितुमारभत् ॥७॥
 ऐकुनि राक्षस क्रुद्ध भयंकर मुख वासुनी ।
 त्या दोघांना खाण्यासाठी जाहला उद्यत तो ॥७॥
 तरस्तौ देशकालज्ञौ खड्गाभ्यामेव राघवौ ।
 अच्छिन्दन्तां सुसंहृष्टौ बाहू तस्यांसदेशतः॥८॥

देशकालज्ञ त्या दोघा रघुवंशी राजपुत्रे ।
 खड्गे बाहु राक्षसाचे हर्षे तोडुनि टाकले ॥८॥
 दक्षिणो दक्षिणं बाहुमसक्तमसिना ततः।
 चिच्छेद्य रामो वेगेन सव्यं वीरस्तु लक्ष्मणः ॥९॥
 दक्षिणस्थित श्रीराम खड्गे दक्षिण बाहुस ।
 वामस्थित लक्ष्मण वाम बाहुस तोडती ॥९॥
 स पपात महाबाहुश्छिन्नबाहुर्महास्वनः ।
 खं च गां च दिशश्चैव नादयंजल्दो यथा ॥१०॥

तुटता बाहु महाकाय मेघासम गर्जुनी ।
 पृथ्वी नभ दिशा जात पडे धरणिवरी ॥१०॥
 स निकृत्तौ भुजौ दृष्ट्वा शोणितौघपरिप्लुतः।
 दीनः पप्रच्छतौ वीरौ कौ युवामिति दानवः ॥११॥
 पाहुनी आपले बाहू तुटलेले रक्तलांछिता।
 दानव तो दीनवाणी कोण तुम्ही वीरा पुसे ॥११॥
 इति तस्य ब्रुवाणस्य लक्ष्मणः शुभलक्षणः।
 शशंस तस्य काकुत्स्थं कबन्धस्य महाबलः ॥१२॥

विचारता कबम्धाने शुभलक्षण लक्ष्मण ।
 करी आरंभ त्या देण्या परिचय श्रीरामचन्द्राचा ॥१२॥
 अयमिक्ष्वाकुदायादो रामो नाम जनैः श्रुतः ।
 रस्यैवावरजं विद्धि भ्रातरं मां च लक्ष्मणम् ॥१३॥
 इक्ष्वाकुवंशि श्रीराम दशरथाचे पुत्र हे ।
 कनिष्ठ बंधु मी त्यांचा नाम माझे लक्ष्मण ॥१३॥
 मात्रा प्रतिहते राज्ये रामः प्रताजितो वनम् ।
 मया सह चर्त्येष भार्यया च महद्वनम् ॥१४॥

अस्य देवप्रभावस्य वसतो विजने वने ।
 रक्षसापहृता भार्या यामिच्छान्ताविहागतौ ॥१५॥
 राज्याभिषेक थांबवुनि मातेने वनि धाडले ।
 भार्या आणि माझ्या संगे वनी विचरती महत् ॥१४॥
 विचरता देवतातुल्य श्रीराम वनात या ।
 राक्षसे भार्या हरण करिता शोधण्यास्तव ।
 आम्ही वनात फिरता येथे येउनि पातलो ॥१५॥
 त्वं तु को वा किमर्थं वा कबन्धसदृशौ वने ।
 आस्येनोरसि दीप्तेन भग्नजंघो विचेष्टसे ॥१६॥

तू कोण कबन्धरूपे वनी पडुनि राहसी ।
 छातीवर मुख मेत्र मांड्याविना फिरसी इथे ॥१६॥
 एवमुक्तो कबन्धस्तु लक्ष्मणेनोत्तरं वचः।
 उवाच वचानं प्रीतस्तदिन्द्रवचनं स्मरन् ॥१७॥
 लक्ष्मणे ऐसे म्हणता स्मरुनी इन्द्रवचनास तो ।
 प्रसन्न होउनि देई लक्ष्मणास तो उत्तर ॥१७॥
 स्वागतं वा नरव्याघ्रौ दिष्ट्या पश्यामि वामहम् ।
 दिष्ट्या चेमौ निकृत्तौ मे युवाभ्यां बाहुबन्धनौ ॥१८॥

स्वागत असो आपले दर्शन दिधले तुम्ही
सौभाग्ये कापले बाहू भार ज्यांचा न सोसवे ॥१८॥

विरूपं यच्च मे रूपं प्राप्तं ह्यविनयाद् यथा ।

तन्मे श्रुणु नरव्याघ्र तत्त्वतः शंसतस्तव ॥१९॥

विरूप हे असे माझे उदंडतेचे फळ ।

सांगतो कसे झाले हे सर्व मी आपणाप्रति ॥१९॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे सप्ततितमः सर्गः ॥७०॥

अरण्यकाण्ड सर्ग ७१

पुरा राम महाबाहो महाबलपराक्रमम् ।
रूपमासीन्ममाचिन्त्यं त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥१॥
पूर्वी महाबाहु रामा होतौ महापराक्रमी ।
बल रूपे सम्पन्न मी विख्यात लोकी तिन्ही ॥१॥
यथा सूर्यस्य सोमस्य शक्रस्य च यथा वपुः।
सोऽहं रूपमिदं कृत्वा लोकविप्रासनं महत् ॥२॥

ऋषीन् वनगतान् राम त्रासयामि ततस्ततः ।
 तेजस्वी शरीर माझे चन्द्र सूर्य इन्द्रापरी ।
 रूप धारण करुनी मी राक्षसाचे भयंकर ॥२॥
 वनी हिंडुनी ऋषींना भयभीत करीतसे ।
 ततः स्थूलशिरा नाम महर्षिः कोपितोमया ॥३॥
 स चिन्वन् विविधंवन्यं रूपेणानेन धर्षितः।
 तेनाहमुक्तः प्रेक्षैवं घोरशापाभिधायिना ॥४॥
 ऋषि स्थूलशिरा नाम रागावति मजवरी ॥३॥

जेव्हां करत असती वन्य फलमूल संचय ।
 पाहूनि विकट रूपी देती घोर शाप मज ॥४॥
 एतदेवं नृषंसं ते रूपमस्तु विगर्हितम् ।
 स मया याचितः क्रुद्धः शापस्यान्तोभवेदिति ॥५॥
 अभिशापकृतस्येति तेनेदं भाषितं वचः ।
 दुरात्म्या विकट हे रूप सदैव ऐसे राहिल ।
 त्यावरी क्रुद्धमहर्षीना प्रार्थिता उःशापास्तव ॥५॥
 त्यावरी विचार करुनी यापरी मज बोलले ।

यदा छित्त्वा भुजौ रामस्त्वां दहेद् विजने वने ॥६॥

तदा त्वं प्राप्स्यसे रूपं स्वमेव विपुलं शुभम् ।

श्रिया विराजितं पुत्रं दनोस्त्वं विद्धि लक्ष्मण ॥७॥

भुजा राम लक्ष्मण दोन कापुनी तुज जाळती ॥६॥

वनी निर्जन तुजला स्वरूप प्राप्त होइल ।

समज मज लक्ष्मणा दुराचारी तो दानव ॥७॥

इन्द्रकोपादिदं रूपं प्राप्तमेवं रणाजिरे ।

अहं हि तपसोग्रेण पितामहमतोषयम् ॥८॥

दीर्घमायुः स मे प्रादात् ततो मां विभ्रमोऽस्पृशत् ।
 दीर्घमायुर्मया प्राप्तं किं मां शक्रः करिष्यति ॥९॥
 राक्षस असता दीर्घ तपस्या करुनि ब्रह्म्यास ।
 दीर्घायुष्य केले प्राप्त प्रसन्न करिता तया ॥८॥
 दीर्घायुष प्राप्त होता इन्द्रासहि न मानता
 स्वरूप मज हे प्राप्त इन्द्रकोपे रणांगणी ॥९॥
 इत्येवं बुद्धिमास्थाय रणे शक्रमधर्षयम् ।
 तस्य बाहुप्रमुक्तेन वज्रेण शतपर्वणा ॥१०॥

सक्थिनी च शिरश्चैव शरीरे सम्प्रवेशितम् ।
 ब्रह्मावरे मी उन्मत्त इन्द्रास रणि छेडता ।
 तेव्हां मजवरि इन्द्र वज्र शतधार सोडिता ॥१०॥
 जंघा मस्तक माझे घुसती शरीरी मम ।
 स मया याच्यमानः सन् नानयद् यमसादनम् ॥११॥
 पितामहवचः सत्यं तदस्त्विति ममाब्रवीत् ।
 यमसदना न मज पाठविले मी प्रार्थिता ॥११॥
 ब्रह्माजीचा दीर्घजीवी हो हा वर व्हावा सत्यचि ।

अनाहारः कथं शक्तो भग्नसक्थिशिरोमुखः॥१२॥

वज्रेणाभिहतः कालं सुदीर्घमपि जीवितुम् ।

तोडता जंघा मस्तक मुख आहार अशक्य मज ॥१२॥

नसता आहार कसा दीर्घकाल जगणार मी ।

स एवमुक्त्वा शक्रो मे बाहु योजनमायतौ ॥१३॥

तदा चास्य च मे कुक्षौ तीक्ष्णदंष्ट्रमकल्पयत् ।

ऐसे वदता लांबवी भुजा मम शक्र अश्या ॥१३॥

आणि मुख तीक्ष्ण दंत पोटावरी बसवि तो ।

सोऽहं भुजाभ्यां दीर्घाभ्यां संक्षिप्यास्मिन् वनेचरान् ॥१४॥

सिंहदीपिमृगव्याघ्रान् भक्षयामि समन्ततः।

विशाल भुजांनी माझ्या मृग सिंह व्याघ्रासवे ॥१४॥

पकडुनी प्राणी ऐसे भक्षुनी जगतो असा ।

स तु मामब्रवीदिन्द्रो यदा रामः सलक्ष्मणः ॥१५॥

छेत्स्यते समरे बाहु तदा स्वर्गं गमिष्यसि ।

तदा इन्द्र वदे मज श्रीराम लक्ष्मणासवे ॥१५॥

छेदता तुझ्या भुजा या जाशील स्वर्गी तू तदा ।

अनेन वपुषा तात वनेऽस्मिन् राजसत्तम ॥१६॥
 यद् यत् पश्यामि सर्वस्य ग्रहणं साधु रोचये ।
 राजशिरोमणि तात वनात पाहिन वस्तु जी ॥१६॥
 ग्रहण करणे योग्य वाटते त्यामुळे मला ।
 अवश्यं ग्रहणं रामो मन्येऽहं समुपैष्यति ॥१७॥
 इमां बुद्धिं पुरस्कृत्य देहन्यासकृतश्रमः ।
 म्हणुनी निश्चित राम येतील मिठीत या ॥१७॥
 विचारे या तनुत्याग करण्या प्रयत्न मी करी ।

स त्वं रामोऽसि भद्रं ते नाहमन्येन राघव ॥१८॥

शक्यो हन्तु यथा तत्त्वमेवमुक्तं महर्षिणा ।

निश्चित श्रीराम तुम्ही तुम्हाविण अन्य कुणी ॥१८॥

मारेल मज ना कोणी महर्षि वदल्यापरी ।

अहं हि मतिसाचिव्यं करिष्यामि नरर्षभ ॥१९॥

मित्रं चैवोपदेक्ष्यामि युवाभ्यां संस्कृतोऽग्निना ।

दाह्यसंस्कार आपण दोघे करता सहाय्य मी ॥१९॥

करीन सांगुन भला मित्राचे नाव आपणा ।

एवमुक्तस्तु धर्मात्मा दनुना तेन राघवः॥२०॥
इदं जगाद वचनं लक्ष्मणस्य च पश्यतः।
दानवे म्हणता ऐसे लक्ष्मणापुढती असे ॥२०॥
श्रीरामचंद्र धर्मात्मा वचन ऐसे बोलती ।
रावणेन हृता भार्या सीता मम यशस्विनी ॥२१॥
निष्क्रान्तस्य जनस्थानात् सह भ्रत्रा यथासुखम् ।
नाममात्र तु जानामि न रूपं तस्य रक्षसः ॥२२॥
मम यशस्विनि भार्या हरुनी नेइ रावण ॥२१॥

जनस्थानी नसताना जेव्हां मी लक्ष्मणासह ।
 जाणतो नाम त्याचे मी परी रूप न जाणतो ॥२२॥
 निवासं वा प्रभावं वा वयं तस्य न विद्महे ।
 शोकार्तानामनाथानामेवं विपरिधावताम् ॥२३॥
 कारुण्यं सदृशं कर्तुमुपकारेण वर्तताम् ।
 स्थान त्याचे वा प्रभाव न ज्ञात उभया आम्हा ।
 शोकाने पीडित आम्ही धावतो असहाय्य होउनी ॥२३॥
 कारुण्ये करि उपकार योग्य मार्ग दाखवुनी ॥

काष्ठानीय भग्नानि काले शुष्कानि कुंजरैः ॥२४॥

धक्ष्यामस्त्वां वयं वीर श्वभ्रे महति कल्पिते ।

शुष्क काष्ठे तोडलेली हत्तिंनी ठेवुनी त्यामध्ये ॥२४॥

शरीरा तव देऊनि अग्नि त्या जाळू आम्ही ।

स त्वं सीतां समाचक्ष्व येन वा यत्र वा हता ॥२५॥

कुरु कल्याणमत्यर्थं यदि जानासि तत्त्वतः ।

सीत असे कुठे कोण तिज घेउनी जातसे ॥२५॥

जाणसि तरी सांगून कल्याण करि आमुचे ।

एवमुक्तस्तु रामेण वाक्यं दनुरनुत्तमम् ॥२६॥

प्रोवाच कुशलो वक्ता वक्तारमपि राघवम् ।

बोलता श्रीराम ऐसे कुशल वक्ता राक्षस ॥२६॥

प्रवचनपटु रामास वदली गोष्ठ उत्तम ।

दिव्यमस्ति न मे ज्ञानं नाभिजानामि मैथिलीम् ॥२७॥

यस्तां वक्ष्यति तं वक्ष्ये दग्धः स्वं रूपमास्थितः।

योऽभिजानाति तद्रक्षस्तद् वक्ष्ये राम तत्परम् ॥२८॥

सध्या न मज ते ज्ञान न मी जाणत मैथिली ॥२७॥

जळता मत्स्वरूपी येता सांगू शकेन मी ।
 व्यक्तिचे नाम जो सर्व सांगू शकेल आपणा ॥२८॥
 अदग्धस्य हि विज्ञातुं शक्तिरस्ति न मे प्रभो ।
 राक्षसं तु महावीर्यं सीता येन हृता तव ॥२९॥
 जळल्याविण मम काया जाणणे शक्य ना मज ।
 महापराक्रमि कोण सिताहरण करीतसे ॥२९॥
 विज्ञानं हि महद् भ्रष्टं शापदोषेण राघव ।
 स्वकृतेन मया प्राप्तं रूपं लोकविगर्हितम् ॥३०॥

शापामुळे मम ज्ञान नष्ट झाले रूपही असे
लोकनिन्दित प्राप्त माझ्याच कृतीमुळे ॥३०॥

किं तु यावन्न यात्यस्तं सविता श्रान्तवाहनः।
तावन्मामवटे क्षिप्त्वा दह राम यथाविधि ॥३१॥
त्यामुळे सूर्यास्तापूर्वी मज खड्खडयत टाकुनी।
यथाविधि करा माझा दाह्यसंस्कार आपण ॥३१॥

दग्धस्त्वयाहमवटे न्यायेन रघुनन्दन
वक्ष्यामि तं महावीरं यस्तं वेत्स्यति राक्षसम् ॥३२॥

दग्ध विधिवत् माझे होता शरीर देइन
नाम महापुरुषाचे राक्षसा जाणत जो असे ॥३२॥
तेन सख्यं च कर्तव्यं न्याय्यवृत्तेन राघव ।
कल्पयिष्यति ते वीर साहाय्य लघुविक्रम ॥३३॥
मित्रता करा आपण त्या महापुरुषासवे ।
न्यायोचित आचारे जो करील सहाय्य आपणा ॥३३॥
नहि तस्यास्तविज्ञातं त्रिषु लोकेषु राघव ।
सर्वान् परिवृतो लोकान् पुरा वै कारणान्तरे ॥३४॥

राघवा त्यांच्यासाठी नसे अज्ञात काहिही ।
कारणवश हिण्डले ते तिन्ही लोकांत त्यामुळे ॥३४॥

इत्यर्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे एकसप्ततितमः सर्गः ॥७१॥

अरण्यकाण्ड सर्ग ७२

एवमुक्तौ तु तौ वीरौ कबन्धेन नरेश्वरौ ।
गिरिप्रदरमासाद्य पावकं विससर्जतः॥१॥
कबन्धे सांगता ऐसे श्रीराम लक्ष्मण दोघे।
पेटवति कबन्धदेहा गिरिप्रदरि ठेउनी ॥१॥
लक्ष्मणस्तु महोल्काभिर्खलिताभिः समन्ततः ।
चितामादीपयामास सा प्रजज्वाल सर्वतः ॥२॥

जळत्या काष्ठपलित्यांनी लक्ष्मण सर्व बाजुनी ।
लावता आग ती होत प्रज्वलित चोहीकडे ॥२॥

तच्छरीरं कबन्धस्य घृतपिंडोमहत् ।

मेदसा पच्यमानस्य मन्दं दहति पावकः॥३॥

कबन्ध विशाल देह चरबीयुक्त जो असे ।

घृत पिण्डापरी दिसे मन्द जळत्या अग्नित ॥३॥

सविधूय चितामासु विधूमोऽग्निरिवोत्थितः।

अरजे वाससी बिभ्रन्माल्यं दिव्यं महाबलः॥४॥

दिव्य पुष्पहारासवे वस्त्र निर्मल धारण ।
 कबन्ध प्रकट होत धूम्रविन अग्नीसह ॥४॥
 ततश्चिताया वेगेन भास्वरो विरजाम्बरः ।
 उत्पपाताशु संहृष्ट सर्वप्रत्यंगभूषणः॥५॥
 विमाने भास्वरे तिष्ठन् हंसयुक्ते यशस्करे ।
 प्रभया च महातेजा दिशो दश विराजयन् ॥६॥
 सोऽन्तरिक्षगतो वाक्यं कबन्धो राममब्रवीत् ।
 चितेतुनी उठे वेगे कबन्ध तो शीघ्र जाउनी ।

तेजस्वी विमानी बैसे देहे अलंकार भूषित ॥५॥

हंसचालित यशस्वी कबंध विमानातिल ।

तेजाने आपुल्या ज्याने उजळल्या सर्व दिशा ॥६॥

स्थित होत अन्तराळी श्रीरामास बोलला ।

श्रुणु राघव तत्त्वेन यथा सीतामवाप्स्यसि ॥७॥

राम षड् युक्तयो लोके याभिः सर्वं विमृश्यते ।

परिसृष्टो दशान्तेन दशाभागेन सेव्यते ॥८॥

श्रीरामा ऐक सीतेस प्रकारे ज्या मिळविसी ॥७॥

सहा प्रकारे प्राप्त राजास जे मिळवायचे ।
 सहाय्या दुर्दशाग्रस्ता अन्य दुर्दशाग्रस्तच ॥८॥
 दशाभागगतो हीनस्त्वं हि राम सलक्ष्मणः ।
 यत्कृते व्यसनं प्राप्तं त्वया दारप्रधर्षणम् ॥९॥
 फेज्यात दुर्दशेच्या तू लक्ष्मणासह राघवा ।
 त्यामुळे दशा हीन अपहरण पत्नीचे ॥९॥
 तदवश्यं त्वया कार्यः स सुहृत् सुहृदां वर ।
 अकृत्वा नहि ते सिद्धिमहं पश्यामि चिन्तयन् ॥१०॥

त्यासाठी अवश्य साह्य अश्या पुरुषाचे घेइ तू ।
 जो तुझ्यासम दुर्दैवी अन्य मार्ग न दिसे मज ॥१०॥
 श्रूयतां राम वक्ष्यामि सुग्रीवो नाम वानरः।
 भ्राता निरस्तः क्रुद्धेन वालिना शक्रसूनुना ॥११॥
 राघवा ऐक सुग्रीव वानर बन्धुने तया।
 वालिने इन्द्रकुमरे क्रोधे हाकलुनी दिले ॥११॥
 ऋष्यमूके गिरिवरे पम्पापर्यन्तशोभिते ।
 निवसत्यात्मवान् वीरश्चतुर्भिः सहवानरैः ॥१२॥

वीर तो करी निवास वानरां चार घेउनी ।
 पम्पासरोवरापर्यन्त असे जो ऋष्यमुख गिरि ॥१२॥
 वानरेन्द्रो महावीर्यस्तेजोवानमितप्रभः।
 सत्यसंधो विनीतश्च धृतिमान् मतिमान् महान् ॥१३॥
 दक्षः प्रगल्भो द्युतिमान् महाबलपराक्रमः।
 कपिराज सुग्रीव तो बुद्धिमान् धैर्यवान् तसा।
 तेजस्वी सत्यप्रतिज्ञ महापुरुष दीप्तिमान् ॥१३॥
 विनयशील निर्भीक कार्यदक्ष पराक्रमी ।

भ्रात्रा विवासितो वीर राज्यहेतोर्महात्मना ॥१४॥

स ते सहायो मित्रं च सीतायाः परिमार्गणे ।

भविष्यति हि ते राम मा च शोके मन कृथाः ॥१५॥

राज्य हस्तगत करण्या त्याला महामना वाली ॥१४॥

राज्याबाहेर काढले म्हणुनि सहाय्यक तो ।

होईल सीता शोधण्या तरि शोक न तू करी ॥१५॥

भवितव्य हि तच्चापि न तच्छक्यमिहान्यथा ।

कर्तुमिक्ष्वाकुशार्दूल कालो हि दुरतिक्रमः ॥१६॥

भवितव्य नसे शक्य याहुनी काहि अन्यथा ।
 करण्या इक्ष्वाकुवीरा दुर्लघ्य कालगती असे ॥१६॥
 गच्छ शीघ्रमितो वीर सुग्रीवं तं महाबलम् ।
 वयस्य तं कुरु क्षिप्रमितो गत्वाद्य राघव ॥१७॥
 राघवा आपण शीघ्र जाउनी सुग्रिवाकडे ।
 आणि त्वरित तयाला मित्र बनवा आपुला ॥१७॥
 अद्रोहाय समागम्य दीप्यमाने विभावसौ ।
 न च ते सोऽवमन्तव्यः सुग्रीवोवानराधिपः ॥१८॥

अग्नीस साक्ष ठेवूनी करुनी मैत्रि स्थापित ।

करा वानरराजाचा न कधीहि अपमान ॥१८॥

कृतज्ञः कामरूपी च सहायार्थी च वीर्यवान् ।

शक्तौ ह्यद्य युवां कर्तुं कार्यं तस्य चिकीर्षितम् ॥१९॥

इच्छानुरूपी कृतज्ञ पराक्रमि तेही शोधती ।

सहाय्यक कार्यी त्यांच्या निश्चये बंधु तुम्ही व्हा ॥१९॥

कृतार्थो वाकृतार्थो वा तव कृत्यं करिष्यति ।

स ऋक्षरजसः पुत्रः पम्पामटतिशंकितः ॥२०॥

होवो न होवो त्याचे मनोरथ पूर्ण तरीहि तो ।
 अवश्य कार्य तुमचे सिद्ध करील पुत्र तो ।
 जो क्षेत्रज रक्षरजाचा आणि वालीच्या भये ।
 पम्पा सरोवर तटी करित भ्रमण असे ॥२०॥
 भास्करस्यौरसः पुत्रो वालिना कृतकिल्बिषः।
 संनिधायायुधं क्षिप्रमृष्यमूकालयं कपिम् ॥२१॥
 कुरु राघव सत्येन वयस्य वनचारिणम् ।
 औरस पुत्र सूर्याचा केल्याने अपराध वालिचा

घाबरे त्यास म्हणुनि अग्निसाक्षीस ठेवुनी ॥२१॥

राघवा करि सुग्रीवा मित्र आपुला चांगला ।

स हि स्थानानि कात्स्न्येन सर्वाणि कपिकुंजरः॥२२॥

नरमांसाशिनां लोके नैपुण्यादधिगच्छति ।

कपिश्रेष्ठसुग्रीव जाणे नरमांसभक्षक जिथे ॥२२॥

असति सर्व स्थाने ज्ञात पूर्णपणे तयां ।

न तस्याविदितं लोके किंचिदस्ति हि राघव ॥२३॥

यावत्सूर्यः प्रतपति सहस्रांशु परंतप ।

नसे अद्यात् असे जे सूर्याच्या किरणामध्ये ॥२३॥

दिसे वस्तु वा स्थान सुग्रीव जाणत नसे ।

स नदिर्विपुलान् शैलान् गिरिदुर्गाणि कन्दरान् ॥२४॥

अन्विष्य वानरैः सार्धं पत्नीं तेऽधिगमिष्यति ।

वानरासंगे राहूनी नद्या पर्वत दुर्गम् ॥२४॥

स्थाने गुहा सर्वत्र शोध सीतेचा करा ।

वानरांश्च महाकायान् प्रेषयिष्यति राघव ॥२५॥

दिशो विचेतुं तां सीतां त्वद्वियोगेन शोचतीम्

अन्वेषति वरारोहा मैथिली रावणालये ॥२६॥

वियोगे आपल्या शोक करणाऱ्या सीतेस शोधण्या ॥२५॥

वानरे विशालकाय पाठवू सर्व दिशांशी ।

रावण गृही सुद्धा सीतेस कोमल शोधण्या ॥२६॥

स मेरुश्रुंगगाग्रगतामनिन्दितां प्रविश्य पातालतलेऽपि वाश्रिताम् ।

प्लवंगमानामृषभस्तव प्रियां निहत्य रक्षांसि पुनः प्रदास्यति ॥२७॥

असेल सीता नेरुश्रुंगगावरी वा प्रवेश पाताळि करुनि ठेविली असे ।

वानरराज सुग्रीव वधुनी राकषसा आपणाकडे आणुनि देईल ॥२७॥

इत्यर्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे द्विसप्ततितमः सर्गः ॥७२॥

अरण्यकाण्ड सर्ग ७३

दर्शयित्वा तु रामाय सीतायाः परिमार्गणे ।
वाक्यमन्वर्थमर्थज्ञः कबन्धः पुनरब्रवीत् ॥१॥
उपाय शोध घेण्याचा सीतेचा रामा सांगुनी ।
बोले पुढे अर्थवेत्ता कबन्ध उपयुक्त वच ॥१॥
एष राम शिवः पन्था यत्रैते पुष्पिताः द्रुमाः।
प्रतीची दिशमाश्रित्य प्रकाशन्ते मनोरमाः॥२॥

योग्य मार्ग तुम्हासाठी जाउनी पश्चिमेकडे ।

पुष्पयुक्त मनोरम वृक्ष शोभती ज्यावरी ॥२॥

जम्बूप्रियालपनसा न्यग्रोधप्लक्षतिन्दुकाः।

अश्वत्थाः कर्णिकाराश्च चूताश्चान्ये च पादपाः ॥३॥

धन्वना नागवृक्षाश्च तिलका नक्तमालकाः ।

नीलाशोकाः कदम्बाश्च करवीराश्च पुष्पिताः ॥४॥

अग्निमुख्या अशोकश्च सुरक्ताः पारिभद्रकाः।

तानारुह्याथवा भूमौ पातयित्वा च तान् बलात् ॥५॥

फान्यमृतकल्पानि भक्षयित्वा गमिष्यथः ।

वड पिंपळ जाम्भूळ आम्र तैसे आणखी ।

तिलक नागकेशर अशोक नक्तमालक ॥३॥

कदम्ब जे फुललेले चन्दन आणि मन्दार्ही ।

दिसती इत्यादि वृक्ष मार्गावरि चालता तुम्हा ॥४॥

त्यावरी चढुनी अथवा फांद्यास वाकवुनी ।

फळे त्यांच्यावरची अमृततुल्य खाउनी ॥५॥

आहार ऐसा करुनी प्रवास आपुला करा ।

तदतिक्रम्य काकुत्स्थ वनं पुष्पिपादकम् ॥६॥

नन्दनप्रतिमं चान्यत् कुरवस्तूत्तरा इव ।

सर्वकालफला यत्र पादपाः मधुरस्रवाः ॥७॥

वन पुष्पित श्रीरामा लंघुनी दुसऱ्या वनी ॥६॥

नन्दनवनासम जे वृक्ष मधु जे गाळती ।

सर्व ऋतूमध्ये त्यांना येतात मधुर फळे ॥७॥

सर्वे च ऋतवस्तत्र वने चैत्ररथे यथा ।

फलभारनतास्तत्र महाविटपधारिणः ॥८॥

करती वास ऋतु सर्व चैत्ररथ वनापरी ।
 विशाल त्यांच्या शाखा फळभारे वाकती ॥८॥
 शोभन्ते सर्वतस्तत्र मेघपर्वतसंनिभाः।
 तानारुह्याथवा भूमौ पातयित्वाथवा सुखम् ॥९॥
 फलान्यमृतकल्पानि लक्ष्मणस्ते प्रदास्यति ।
 सर्व ते शोभती मेघ अथवा परवतासम ॥९॥
 चढुनी त्यांच्यावरती किंवा शाखा वाकवुनी ॥
 मधुर अमृततुल्य फले लक्ष्मण देइल ।

चंकमन्तो वरान् शैलान् शैलाच्छैलं वनाद् वनम् ॥१०॥

ततः पुष्करिणीं वीरौ पम्पा नाम गमिष्यथः।

पर्वतावरी करुनी भ्रमण अन्य वनि जा उनी ॥१०॥

पोचाल पम्पा नामे पुषरिणीच्या तटी ।

अशर्करामविभ्रंशां समतीर्थामशैवलाम् ॥११॥

राम संजातवालूकां कमलोत्पलशोभिताम् ।

नसती कंटक तेथे समतल चिखलाविना ॥११॥

वालुकामय शोभे ते कमल उत्पलांसह ।

तत्र हंसा प्लचाः क्रौन्चा कुरराश्चैव राघव ॥१२॥
 वल्गुस्वरा निकूजन्ति पम्पासलिलगोचराः ।
 नोद्विजन्ते नरान् दृष्ट्वावधस्याकोविदाः शुभाः ॥१३॥
 हंस कुरर क्रौन्च कारण्डव मधुर कूजती ॥१२॥
 वाटे न पम्पाजलात भय मनुष्यांचे तया ।
 कोणी वध करेल नसता अनुभव तयां ॥१३॥
 घृतपिण्डोपमान् स्थूलांस्तान् द्विजान् भक्षयिष्यथः।
 रोहितान् वक्रतुण्डांश्च नलमीनांश्च राघव ॥१४॥

पम्पायामिषुभिर्मत्स्यास्तत्र राम वरान् हतान् ।
 निस्त्वक्पक्षानयस्तप्तानकृशानैकक्ण्टकान् ॥१५॥
 तव भक्त्या समायुक्तो लक्ष्मणः सम्प्रदास्यति
 फळे काढुनि साली बिया आतिलही तश्या ।
 बाणाग्रानी सोलुनिया अग्नीवर भाजुनी ॥१४॥
 मृदु घृतपिण्डासम उपलब्ध कंद फळे ।
 भक्तिभावे ती लक्ष्मण देईल भक्षुनि आपण ॥१५॥
 अंश त्यांचा जलचरा नलनील वक्रतुण्डा ।

घाला खावयास त्याने मन रमेल आपले ।

भृशं तान् खादतोमत्स्यान् पम्पायाः पुष्पसंचये ॥१६॥

पद्मगन्धि शिवं वारि सुखशीतमनामयम् ।

उद्धृत्य स तदाक्लिष्टं रूपस्फटिकसंनिभम् ॥१७॥

अथ पुष्करपर्णेन लक्ष्मणः पायपिष्यति ॥

पम्पाजल पुष्पराशि समीप मत्स्यां भरविता ॥१६॥

सरोवरातिल सुखद शीतल रोगनाशक ।

क्लेशहारी स्फटिका चांदी सम स्वच्छ जल ॥१७॥

आणुनी कमलपत्री पिण्या देईल लक्ष्मण ।

स्थूलान् गिरिगुहाशय्यान् वानरान् वनचारिणः॥१८॥

सायाले विचरन् राम दर्शयिष्यति लक्ष्मणः।

सायंकाळी दाखवील भ्रमण करता लक्ष्मण ॥१८॥

पर्वत गुहात वास करणारे स्थूल वानर ।

अपां लोभादुपावृत्तन् वृषभानिव नर्दतः॥१९॥

स्थूलान पीतांश्च पम्पायां द्रक्ष्यसि त्वं नरोत्तम ।

पिण्या जल पम्पातीरी गर्जति ते वृषभासम ॥१९॥

पीतवर्ण स्थूलतनु ऐसे पहाल सर्वां तुम्ही ।
 सायाह्ने विचरन् राम विटपी माल्यधारिणः ॥२०॥
 शिवोदकं च पम्पायां दृष्ट्वा शोकं विहास्यसि ।
 भ्रमता तेव्हां श्रीरामा पाहुनी वृक्ष विशाल ॥२०॥
 शीतल पम्पा जलही विसराल शोक तुम्ही ।
 सुमनोभिश्चितातत्र तिलका नक्तमालकाः ॥२१॥
 उत्पलानि च फुल्लनि पंकजानि च राघव ।
 तिलक नक्तमाल ऐसे वृक्ष शोभती तिथे ॥२१॥

जली उत्पल पंकज शोभती पुष्पे राघवा ।

न तानि कश्चिन्माल्यानि तत्रा रोपयिता नरः॥२२॥

न च वै म्लानता यान्ति न च शौर्यनि राघवा।

तेथिल पुष्पे तोडुनी न करी कुणिही नर ॥२२॥

सुकती न तेथिल पुष्पे गळून पडती नच ।

मतंगशिष्यास्तत्रासन्नृषयः सुसमाहिताः॥२३॥

तेषां भाराभितप्तानां वन्यमाहरतां गुरोः।

ये प्रपेतुर्महीं तूर्ण शरीरात् स्वेदबिन्दवः ॥२४॥

तानि माल्यानि जातानि मुनीनां तपसा तदा ।
 स्वेदबिन्दुसमुत्थानि न विनश्यन्ति राघव ॥२५॥
 ऐकले मतंग शिष्य निवास करती इथे ॥२३॥
 फलमूल गुरूंसाठी आणता घर्मबिन्दु जे ।
 तपःप्रभावे पुष्पे राहती होउनी इथे ॥२४॥
 पुष्पे बिन्दूपासुनि उत्पन्न झाल्यामुळे
 नष्ट ना होती वा सुकुनीहि न जाति ॥२५॥
 तेषां गतानामद्यापि दृश्यते परिचारिणी ।

श्रमणी शबरी नाम काकुत्स्थ चिरजीविनी ॥२६॥

त्वां तु धर्मे स्थिता नित्यं सर्वभूतनमस्कृतम् ।

दृष्ट्वा देवोपमं राम स्वर्गलोकं गमिष्यति ॥२७॥

ऋषि सर्व जरी गेले तरी त्यांच्या सेवेत जी ।

तपस्विनी शबरी नाम राघवा चिरजीविनी ॥२६॥

आपण देवतातुल्य वंदनीय सर्व जनां ।

दर्शन आपले करुनी स्वर्गलोकी जाईल ती ॥२७॥

ततस्तद्राम पम्पायास्तीरमाश्रित्य पश्चिमम् ।

आश्रमस्थानमतुलं गुह्यं काकुत्स्थ पश्यसि ॥२८॥

पम्पा सरोवराच्या पश्चिमतटे राघवा ।

आश्रम दिसेल तुम्हा गुह्य अनुपम जरी ॥२८॥

न तत्राक्रमितुं नागाः शक्नुवन्ति तदाश्रमे ।

ऋषेस्तस्य मतंगस्य विधानात् तच्च काननम् ॥२९॥

मतंगमुनि प्रभावे आश्रमी वा वनात त्या ।

प्रवेशहि ना करती आक्रमणही कधी गज ॥२९॥

मतंगवनमित्येव विश्रुतं रघुनन्दन ।

तस्मिन् नन्दनसंकाशे देवोरण्योपमे वने ॥३०॥

नानाविहगसंकीर्णे रंस्यसे राम निर्वृतः ।

मतंगवन ऐसेच वन रामा प्रसिद्ध ते ।

नद्रतुल्य सुंदर त्या वनी पक्षी मनोहर ॥३०॥

अनेकविध पाहून विहराल प्रसन्न मने ।

ऋष्यमूकस्तु पम्पायाः पुरस्तात् पुष्पितद्रुमः॥३१॥

सुखदुःखारोहणश्चैवशिशुनागाभिरक्षितः।

उदारो ब्रह्मणा चैव पूर्वकालेऽभिनिर्मितः॥३२॥

सरोवराच्या पूर्वेस ऋष्यमूक पुष्पित गिरी ॥३१॥

चढण्या दुर्गम म्हणुनी गजबालकरक्षित ।

निर्मे ब्रह्मा त्या पूर्वी औदार्य गुणसंपन्न ॥३२॥

शयानः पुरुषो राम तस्य शिलस्य मूर्धनि ।

यत् स्वप्नं लभते वित्तं तत् प्रबुद्धोऽधिगच्छति ॥३३॥

यस्त्वेनं विषमाचारः पापकर्माधिरोहति

यस्त्वेन प्रहरन्त्येनं सुप्तमादाय राक्षसाः ॥३४॥

सुप्त त्या पर्वतावरती स्वप्नि लाभे संपत्ति जी ।

जागता प्राप्त ती होते श्रीरामा पुरुषास त्या ॥३३॥
 पापकर्मी वा वर्तने दुष्ट पर्वतशिखरी झोपता ।
 उठवुनी त्याच्यावरती प्रहार करती राक्षस ॥३४॥
 तत्रापि शिशुमागानामाक्रन्दः श्रूयते महान् ।
 क्रीडतांराम पम्पायां मतंगाश्रमवासिनाम् ॥३५॥
 गजशिशू वनि वा असती क्रीडा मग्न सरोवरी ।
 चित्कार शब्द त्यांचा ऐकु ये शिखरावरी ॥३५॥
 सक्ता रुधिरधाराभिः संहत्य परमद्विपाः ।

प्रचरन्ति पृथक्कीर्णा मेघवर्णास्तरस्विनः॥३६॥

ते तत्र पीत्वा पानीयं विमलं चारु शोभनम् ।

अत्यन्तसुखसंस्पर्शं सर्वगन्धसमन्वितम् ॥३७॥

निर्वृत्ताः संविगाहन्ते वनानि वनगोचराः ।

हत्तींच्या झुंडि जयांच्या मदधारा गण्डस्थळी ।

मेघासम वेगशाली कृष्णवर्ण जे वेगळे ॥३६॥

फिरति गजाहुनि अन्य पम्पासरोवर स्थळी ।

जल तेथील पिउनी सुगन्धित मनोहर ॥३७॥

सुखद सुन्दर परतता प्रवेशति ते या वनी ।

ऋक्षांश्च दीपिनश्चैव नीलकोमलकप्रभान् ॥३८॥

रुरूनपेतानजयान् दृष्ट्वा शोकं प्रहास्यसि ।

व्याघ्र ऋक्ष नीलकोमल मनुष्या पाहुनि वेगे ॥३८॥

धावताति मृगा ऐशा दुःख विसराया पहा ।

रामतस्य तु शैलस्य महती शोभते गुहा ॥३९॥

शिलापिधाना काकुत्स्थ दुःखं चास्याः प्रवेशनम् ।

गुहा भव्य पर्वती त्या द्वार बंद शिळेने जिचे ॥३९॥

प्रवेश करण्या आत अति कष्ट घ्यावे लागती ॥

तस्या गुहायाः प्राग्द्वारे महान् शीतोदको हृदः॥४०॥

बहुमूलफलो रम्यो नानानगसमाकुलः

पुर्वद्वारी भरलेला शीतल जले भव्य कुण्ड ॥४०॥

जवळी रमणीय वृक्ष विविध फल फुले ।

तस्यां वसति धर्मात्मा सुग्रीवः सह वानरैः॥४१॥

कदाचिच्छिखरे तस्य पर्वतस्यापि तिष्ठति ।

त्या गुहेतच धर्मात्मा वानरासह सुग्रीव ॥४१॥

वसे परन्तु पर्वतशिखरीहि कधी कधी ।

कबन्धस्त्वनुशास्यैव्ण तावुभौ रामलक्ष्मणौ ॥४२॥

स्रग्वी भास्करवर्णाभः खे व्यरोचत वीर्यवान् ।

सांगुनी रामालक्षणा सूर्यासमान तेजस्वी ॥४२॥

कबन्ध प्रकाशे आकाशी दिव्यमाला धारुनी ।

तं तु खस्थं महाभागं तावुभौ रामलक्ष्मणौ ॥४३॥

प्रस्थितौ त्वं ब्रजस्वेति वाक्यमचतुरन्तिके ।

प्रस्थाना उद्यत त्यास आकाशी स्थित बोलती ॥४३॥

रामलक्ष्मण "परम धामा आता तुम्ही निघा "।

गम्यतां कार्यसिध्यर्थमिति तावब्रवीत् स च ॥४४॥

सुप्रीतौ तावनुज्ञाप्य कबन्धः प्रस्थितस्थदा ॥४५॥

"तुम्हीही आपल्या कार्या करा यात्रा "म्हणे असे ॥४४॥

म्हणुनि आज्ञा त्यांची घेउनी कबन्ध निघे ॥४५॥

स तत् कबन्धः प्रतिपद्य रूपं वृतः श्रिया भास्वरसर्वदेहः।

निदर्शयन् राममवेक्ष्यखस्थः सख्यंकुरुष्वेति तदाभ्युवाच ॥४६॥

कबन्ध करुनि निजरूप प्राप्त होइ प्रकाशित सूर्य तुल्य तेजे ।

रामास मार्ग दाखवुनी म्हणे तो सुग्रीवसंगे करा अवश्य मैत्री ॥४६॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे त्रिसप्तमतमः सर्गः ॥७३॥

अरण्यकाण्ड सर्ग ७४

तौ कबन्धेन तं मार्गं पम्पाया दर्शितं वने ।
आतस्थतुर्दिशं गृह्य प्रतीची नृवरात्मजौ ॥१॥
नन्तर राजकुमार जाती कबन्धदर्शित ।
पम्पा सरोवरमार्गे पश्चिमेच्या दिशेकडे ॥१॥
॥तौ शैलेष्वाचितानेकान् क्षौद्रपुष्पफलद्रुमान् ।
वीक्षन्तौ जग्मतुर्द्रष्टुं सुग्रीवं रामलक्ष्मणौ ॥२॥

पाहत पर्वत शैली वृक्ष फल फूलसंपन्न ।
 सुग्रीवा भेटण्यासाठी पुढती दोघे चालती ॥२॥
 कृत्वा तु शैलपृष्ठे तु तौ वासं रघुनन्दनौ ।
 पम्पायाः पश्चिम तीरं राघवावुपतस्थतुः ॥३॥
 पर्वतशिखरीवास एक रात्र करूनिया ।
 पोचती पश्चिम तीरे दोघे पम्पासरोवरा ॥३॥
 तौ पुष्करिण्याः पम्पायास्तीरमासाद्य पश्चिमम् ।
 अपश्यतां तत्तस्तत्र शबर्या रम्यमाश्रमम् ॥४॥

पोचता पश्चिम तीरी पम्पासराच्या तया ।
दिसे रम्य शबरीचा आश्रम उभया तयां ॥४॥

तौ तमाश्रमासाद्य द्रुमैर्बहुभिरावृतम् ।
सुरम्यमभिवीक्ष्यन्तौ शबरीमभ्युपेयतुः ॥५॥
जाता पहात शोभा दिसे उभया आश्रम ।
आच्छादित बहुवृक्षांनी शबरीस भेटती तिथे ॥५॥
तौ दृष्ट्वा तु तदा सिद्धा समुत्थाय कृतांजलिः ।
पादौ जग्राह रामस्य लक्ष्मणस्य च धीमतः ॥६॥

पाहुनी उभय बंधूना शबरी सिद्ध तपस्विनी ।
 उठुनी हात जोडोनी पदस्पर्श तयां करी ॥६॥
 पाद्यमाचमनीयं च सर्वं प्रादाद यथाविधि ।
 तामुवाच रामः श्रमणी धर्मसंस्थिताम् ॥७॥
 पाद्य अर्घ्य आचमनीय देता करुनि सत्कार ।
 तपस्विनीस श्रीराम बोले धर्मपरायण ॥७॥
 कच्चित्ते निर्जिताविघ्नाः कच्चित्ते वर्धते तपः।
 कच्चित्ते नियतः कोप आहारश्च तपोधने ॥८॥

मिळविसि विघ्नावरि जय का तपस्या तुझी ।
 होइ का पूर्ण तसा काबू आहार क्रोधावरी ॥८॥
 कच्चित्ते नियमाः प्राप्ताः कच्चित्ते मनसः सुखम् ।
 कच्चित्ते गुरुशुश्रूषा सफला चारुभाषिणी ॥९॥
 होइ का नियमपालन सुख शान्ति मनी असे ।
 गुरुशुश्रूषा सफल होई का संग हे चारुभाषिणी ॥९॥
 रामेण तापसी पृष्टा सासिद्धा सिद्धसम्मता ।
 शशंस शबरी वृद्धा रामाय प्रत्यवस्थिता ॥१०॥

पुसता रामाने ऐसे तपस्विनी शबरी वृद्ध ।
 सम्मनित सिद्धांकडुनी उभी राहुनि बोलली ॥१०॥
 अद्य प्राप्ता तपःसिद्धिस्तव संदर्शन्मया ।
 अद्य मे सफलं जन्म गुरवश्च सुपूजिताः ॥११॥
 दर्शने आपुल्या सिद्धि प्राप्त तपस्येची मम ।
 सफल होतसे जन्म गुरुपूजनाचे सार्थक ॥११॥
 अद्य मे सफलं तप्तं स्वर्गश्चैव भविष्यति ।
 त्वयि देववरे राम पूजिते पुरुषर्षभ ॥१२॥

तपस्या सफल माझी करता सत्कार आपुला ।

होईल मजला आता दिव्य धाम प्राप्तिही ॥

तवाहं चक्षुषा सौम्य पूता सौम्येन मानद ।

गमिष्याम्यक्षयांल्लोकांस्त्वत्प्रसादादरिंदम् ॥१३॥

आपुल्या सौम्य दृष्टीने जाहले परम पवित्र ।

प्रसादे अक्षयलोकी आपुल्या आता जाइन ॥१३॥

चित्रकूटं त्वयि प्राप्ते विमानैरतुलप्रभैः।

इतस्ते दिवमारूढा यानहं पर्यचारिषम् ॥१४॥

असता तुम्ही चित्रकूटी दिव्यलोकी गुरुजन ।
 जाती मम बैसोनी विमानी दिव्यलोकि ते ।१४॥
 तैश्चाहमुक्ता धर्मज्ञैर्महाभागैर्महर्षिभिः।
 आगमिष्यति ते रामःसुपुण्यमिमाश्रमम् ॥१५॥
 स ते प्रतिग्रहीतव्यः सौमित्रिसहितोऽतिथिः।
 तंच दृष्ट्वा वरांल्लोकानक्षयांस्त्वं गमिष्यसि ॥१६॥
 जातेसमयी धर्मज्ञ सांगितले ऋषिनी मला ।
 श्रीरामचन्द्र येतील आश्रमी पवित्र या ।

लक्ष्मणासह अतिथि सत्कार यथावत् करी ।

दर्शन घडता त्यांचे अक्षयलोकी जाशील ॥१६॥

एवमुक्त्वा महाभागैस्तदाहं पुरुषर्षभ ।

मया तु संचितं वन्यं विविधं पुरुषर्षभ ॥१७॥

तवार्थे पुरुषव्याघ्र पम्पायास्तीरसम्भवम् ।

सांगता त्या महाभागे मजला पुरुषसिंह मी ।

पम्पातटि फलमूल उत्पन्न विविध वन्य जे॥१७॥

आपल्यासाठी संचय करुनी ठेवला असे ।

एवमुक्तः स धर्मात्मा शबर्या शबरीमिदम् ॥१८॥

राघवः प्राह विज्ञाने तां नित्यमबहिष्कृताम् ।

शबरी बहिष्कृत परि विज्ञाने जी न बहिष्कृत ॥१८॥

कारण तिने परमात्मा तत्त्वज्ञान प्राप्त कृत

ऐकुनी वच श्रीराम तिजला वदती असे ।

दनोः सकाशात् तत्त्वेन प्रभावं ते महात्मनाम् ॥१९॥

श्रुतं प्रत्यक्षमिच्छामि संद्रष्टुं यदि मन्यसे ।

कबन्दे मज वदला प्रभाव गुरुजनांचा तव ॥

मान्य असल्यास तुला प्रत्यक्ष बघु इच्छितो ।

एतत्तु वचनं श्रुत्वा रामवक्त्रविनि सृतम् ॥२०॥

शबरी दर्शयामास तावुभौ तदनं महत् ।

श्रीरामाचे ऐकुनि बोल शबरी घडवी दर्शन ॥२०॥

वनाचे महान उभयां आणि नंतर बोलली ।

पश्य मेघघनप्रख्यं मृगपक्षिअसमाकुलम् ॥२१॥

मतंगवनमित्येव विश्रुतं रघुनन्दन ॥

श्याम मेघघटांसम विविध पक्षी जिथे ॥२१॥

भरलेले वन मतंग वन ऐसेच जाणती ।
 इह ते भावितात्मानो गुरवाँ मे महाद्युते ।
 जुहवांचक्रिरे नीडं मन्त्रवन्मंत्रपूजितम् ॥२२॥
 वास्तव्य महाभागांचे गुरुजनांचे मम ।
 विशुद्ध होति ते मन्त्र गायत्रि जपुनी तदा ।
 अस्थिपंजर स्वदेहा अग्नि समन्त्र दिला तये ॥२२॥
 इयं प्रत्यक्स्थली वेदी यत्र मे सुसत्कृताः।
 पुष्पोपहारं कुर्वन्ति श्रमादुद्धेपिभिः करैः ॥२३॥

प्रत्यक्स्थली वेदीवर मी पुजिलेले महर्षि ।
 वार्धक्ये कम्पित हस्ते फुलांचा बलि चढविति ॥२३॥
 तेषां तपःप्रभावेण पश्याद्यापि रघूत्तम।
 द्योतयन्ती दिशः सर्वाः श्रिया वेद्यतुलप्रभा ॥२४॥
 रघूत्तमा पहा त्यांच्या तपस्याप्रभाव कारणे ।
 तेजे आजहि वेदी प्रकाशित दिशा करी ॥२४॥
 अशक्नुवद्भिस्तेर्गन्तुमुपवासश्रमालसैः।
 चिन्तितेगतान् पश्य समेतान् सप्त सागरान् ॥२५॥

उपवासे ते दुर्बल होता तयांच्या चिन्तने ।
 जल सप्तसमुद्राचे होई प्रकट तयांपुढे ।
 सप्तसागर ते तीर्थ पहा आजहि ते तिथे ॥२५॥
 कृताभिषेकैस्तैर्यस्ता वल्कलाः पादपेष्विह ।
 अद्यापि न विशुष्यन्ति प्रदेशे रघुनन्दन ॥२६॥
 करुनी स्नान त्यात वल्कले जी पसरली ।
 वृक्षांवर त्यांनी अजुनी शुष्क नाही जाहली ॥२६॥
 देवकार्याणि कुर्वद्भिर्यानीमानि कृतानि वै ।

पुष्पै कुवलयैः सार्धं म्लानत्वं न तु यान्ति वै ॥२७॥

देवतांच्या पूजेस्तव माला कमलपुष्पांसह ।

गुरुजने बनविली जी अजुनी शुष्क न जाहली ॥२७॥

कृत्स्नं वनमिदं दृष्टं श्रोतव्यं च श्रुतं त्वया ।

तदिच्छाम्यभ्यनुज्ञाता त्यक्ष्याम्येतत् कलेवरम् ॥२८॥

पाहिले ऐकिले सर्व वनाविषयी आपण ।

आज्ञेने आपल्या इच्छी देहत्याग करावया ॥२८॥

तेषामिच्छाम्यहं गन्तुं समीपं भावितात्मनाम्

मुनीनामाश्रमो येषामहं च परिचारिणी ॥२९॥

आश्रमी मुनींच्या ज्या मी राहिले परिचारिणी ।

पवित्रात्मा महात्म्यांच्या प्रति जाण्या इच्छिते आता ॥२९॥

धर्मिष्ठं तु वच"श्रुत्वा राघवः सहलक्ष्मणः ।

प्रहर्षमतुलं लेभे आश्चर्यमिति चाब्रवीत् ॥३०॥

धर्मयुक्त शबरीचे ऐकुनी श्रीराम वच ।

प्रसन्न लक्ष्मणासह "आश्चर्य हे " बोलती असे ॥३०॥

तामुवाच ततो रामः शबरीं संशितव्रताम् ।

अर्चितोऽहं त्वया भद्रे गच्छ कामं यथासुखम् ॥३१॥

कठोरव्रति शबरीस श्रीराम वदती असे ।

भद्रे करिसि सत्कार मम तू उचित आता ।

इच्छानुसार करि तू यात्रा तुज इप्सित ॥३१॥

इत्येवमुक्ता जटिला चीरकृष्णाजिनाम्बरा ।

अनुज्ञाता तु रामेण हुत्वाऽऽत्मानं हुताशने ॥३२॥

ज्वलत्पावकसंकाशा स्वर्गमेव जगाम ह ।

दिव्याभरणसंयुक्ता दिव्यमाल्यानुलेपना ॥३३॥

दिव्याम्बरधरा तत्र बभूव प्रियदर्शना ।
 विराजयन्ती तं देशं विद्युत्सौदामनी यथा ॥३४॥
 मृगचर्म कृष्णवर्णं जटाधारी शबरी तदा ।
 अग्निसमर्पणं जाण्या करता स्वर्गाप्रति ॥३२॥
 दिव्य वस्त्र अलंकारे दिव्या माला भूषित ।
 मनोहर दिसे सुदाम पर्वतावरी प्रकट ॥३३॥
 बिजलीसम प्रदेशा प्रकाशित करुनिया ।
 जातसे स्वर्गलोकास वचनापरि आपुल्या ॥३४॥

यत्र ते सुकृतात्मानो विहरन्ति महर्षयः।
तत् पुण्यं शबरी स्थानं जगामात्मसमाधिना ॥३५॥
करुनी चित्त एकाग्र पुण्यधामाची ती करी ।
यात्रा जिथे गुरुजन पुण्यात्मा विहरती ॥३५॥

इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे चतुःसप्ततितमः सर्गः ॥७४॥

अरण्यकाण्ड सर्ग ७५

दिवं तु तस्यां यातायां शबर्या स्वेन तेजसा ।
लक्ष्मणेन सह भर्त्रा चिन्तयामास राघवः॥१॥
चिन्तयित्वा तु धर्मात्मा प्रभावं तं महात्मनाम्
हितकारिणमेकाग्रं लक्ष्मणं राघवोऽब्रवीत् ॥२॥
स्वतेजे शबरी जाता दिव्यलोकी प्रकाशित ।
महर्षि प्रभावाविषयी एकाग्रचित्त होउनी ॥१॥

बन्धु लक्ष्मणासह विचार राघव करी ।
 हितकारक श्रीराम वदे लक्ष्मणा असे ॥२॥
 दृष्टो मयाऽऽश्रमः सौम्य बह्वाश्चर्यः कृतात्मनाम् ।
 विश्वस्तमृगशार्दूलो नानाविहग सेवितः॥३॥
 पाहिला आश्रम जेथे आश्चर्ये असती बहू ।
 मृग सिंह वसति एकत्र तसे पक्षी अनेकही ॥३॥
 सप्तानां च समुद्राणां तेषां तीर्थेषु लक्ष्मणा ।
 उपसृष्टं च विधिवत् पितरश्चापि तर्पिताः॥४॥

प्रणष्टमशुभं यन्नः कल्याणं समुपस्थितम् ।
 तेन त्वेतत् प्रहृष्टं मे मनो लक्ष्मण सम्प्रति ॥५॥
 जल सप्त समुद्रांचे तीर्थी त्यांच्या लक्ष्मणा ।
 तर्पण केले पितरांचे विधिवत् स्नानोत्तर ॥४॥
 अशुभ त्यामुळे नष्ट कल्याण समय दिसे ।
 लक्ष्मणा प्रसन्न होई यासमयी माझे मन ॥५॥
 हृदये मे नरव्याघ्र शुभमाविर्भविष्यति ।
 तदागच्छ गमिष्यावः पम्पां तां प्रियदर्शनाम् ॥६॥

मम हृदयी संकल्प शुभ येणार वाटते ।
 तरी पम्पासरोवर तीरी रम्य जाऊ आपण ॥६॥
 ऋष्यमूको गिरिर्यत्र नातिदूरे प्रकाशते ।
 यस्मिन् वसति धर्मात्मा सुग्रीवोऽशुमतः सुतः ॥७॥
 ऋष्यमूक गिरि शोभे असे जवळ येथुनी ।
 सूर्यपुत्र सुग्रीव धर्मात्मा राहतो जिथे ॥७॥
 नित्यं वालिभयात् त्रस्तश्चतुर्भिःसह वानरैः।
 अहं त्वरे च तं द्रष्टुं सुग्रीवं वानरर्षभम् ॥८॥

तदधीनंहि मे कार्यं सीतायाः परिमार्गणम् ।
 वालिभये रहातो तो चार वानरांच्या सह ।
 पर्वतावरि भेटाया उत्कंठित बहु त्यास मी ॥८॥
 कारण अधीन त्याच्या शोध सीतेचा असे ।
 इति ब्रुवाणं तं वीरं सौमित्रिरिदमब्रवीत् ॥९॥
 गच्छावस्त्वरितं तत्र ममापि त्वरते मनः।
 ऐकुनी वचन त्याचे वदे लक्ष्मण त्यासही ॥९॥
 बन्धु जाउया त्वरित मलाहि तैसेच वाटते ।

आश्रमात्तु ततस्तस्मान्निष्क्रम्य स विशाम्पतिः ॥१०॥

आजगाम ततः पम्पां लक्ष्मणेन सह प्रभुः।

समीक्षमाणः पुष्पाढ्यं सर्वतो विपुलद्रुमम् ॥११॥

श्रीराम लक्ष्मणासह निघोनी आश्रमातुनी ॥१०॥

पुष्पांनी भारित वृक्ष नाना प्रकारचे पथी

न्याहाळत ते येती पम्पासरोवर तीरी ॥११॥

कोयष्टिभिश्चार्जुनकैः शतपत्रैश्च कीरकैः ।

एतैश्चान्यैश्च बहुभिर्मादितं तद् वनं महत् ॥१२॥

मयूर टिटव्या पोपट तश्या अनेक पक्ष्यांच्या ।
 कलरवे विशाल वन होते जात निनादुनि ॥१२॥
 स रामो विविधान् वृक्षान् सरांसि विविधानि च ।
 पश्यन् कामाभिसंतप्तो जगाम परमं हृदम् ॥१३॥
 भेटण्याची मैथिलीस होउनी तीव्र लालसा ।
 न्यहाळत नाना वृक्ष जलाशयाजवळि जातसे ॥१३॥
 स तामासाद्य वै रामो दूरात् पानीयवाहिनीम् ।
 मतंगसरसं नाम हृदं समवगाहत ॥१४॥

दुरूनि पाहुनी श्रीराम पम्पा सरोवर तटी ।
 मतंगसरस नाम कुण्डात स्नान तो करी ॥१४॥
 तत्र जग्मतुरव्यग्रौ राघवौ हि समाहितौ ।
 स तु शोकसमाविष्टो रामो दशरथात्मजः॥१५॥
 विवेश नलिनी रम्यां पंकजैश्च समावृताम् ।
 उभय बन्धु एकाग्र शान्त चित्ते पोहोचती ।
 सीतेच्या शोके व्याकुल प्रवेश श्रीराम करी ॥१५॥
 रमणीय पुष्करणीत पंकजे व्याप्त जी असे ।

तिलकाशोकपुन्नागबकुलोद्दालकाशिनीम् ॥१६॥
 रम्योपवनसम्बाधां पद्मसम्पीडितोदकाम् ।
 स्फटिकोपमतोयां तां श्लक्ष्णवालुकसंतताम् ॥१७॥
 मत्स्यकच्छपसम्बाधां तीस्थद्रुमशोभिताम् ।
 सखीभिरिव संयुक्तां लताभिरनुवेष्टिताम् ॥१८॥
 किन्नरोरगगन्धर्वयक्षराक्षससेविताम् ।
 नानाद्रुमलताकीर्णां शीतवारिनिधिं शुभाम् ॥१९॥
 तिलक नागकेशर अशोक वृक्ष शोभती ॥१६॥

रमणीय उपवने भवती आच्छादित ती असे
 पद्मपुष्पे जल स्वच्छ स्फटिकासम वालुका ॥१७॥
 मत्स्य कासवही त्यात वृक्ष काठी शोभती ।
 वेली सर्व बाजूनी सख्या जणु शोभती ॥१८॥
 किन्नर नाग गन्धर्व यक्ष राक्षस प्राशती ।
 पम्पेचे शीतल जल प्रतीत सुन्दर निधी ॥१९॥
 पद्मसौगन्धिकैस्तानां शुक्लां कुमुदमण्डलैः।
 नीलां कुवलयोद्घातैर्बहुवर्णा कुथामिव ॥२०॥

अरुणकमले ताम्र कुमुद कुसुमे शुक्ल ।
 नीलकमले नील शाल बहुरंगी जणु ॥२०॥
 अरविन्दोत्पलवतीं पद्मसौगगन्धिकायुताम् ।
 पुष्पिताम्रवणोपेतां बर्हिणोष्टनादिताम् ॥२१॥
 अरविन्द पद्मपुष्पे तैसे सुगंधी उत्पल ।
 आमराई जिथे गुन्जे केकानाद सदोदित ॥२१॥
 स तां ततः दृष्ट्वा ततः पम्पां रामः सौमितिणा सह ।
 विललाप च तेजस्वी रामो दशरथात्मजः ॥२२॥

मनोहर पाहुनी पम्पा सीता वियोग व्यथा ।

उद्दीप्त होउनि लागे श्रीराम विलाप करू ॥२२॥

तिलकैर्बीजपूरैश्च वटैःशुक्लद्रुमैस्तथा।

पुष्पितैः करवीरैश्च पुंनागैश्च सुपुष्पितैः ॥२३॥

मालतीकुन्दगुल्मैश्च भण्डीरैर्निचुलैस्तथा ।

अशोकैः सप्तपर्णैश्च कतकैरतिमुक्तकैः॥२४॥

अन्यैश्च विविधैर्वृक्षैः प्रमदामिव शोभत्ताम

अस्यास्तीरे तु पूर्वोक्तः पर्वतो धातुमण्डितः॥२५॥

ऋष्यमूक इति ख्यातश्चित्रपुष्पितपादपः।

तिलक नागकेशर पुष्पित मालती वट ।

करवीर उमललेले कुन्द अशोक वंजुल ॥२३॥

अशोक कुन्द माधवी कतक भंडीर अश्या।

नाना प्रकारच्या वृक्षांनी बहरलेले वन ॥२४॥

सुशोभित पम्पा शोभे अलंकृत युवतीपरी ॥

ऋष्यमुक तिच्या तीरी पर्वत धातुमण्डित ॥२५॥

ज्यावरी असती वृक्ष विचित्र पुष्पमण्डित ।

हरिर्चाक्षरजोनाम्नः पुत्रस्तस्य महात्मनः॥२६॥

अध्यास्ते तु महावीर्यः सुग्रीव इति विश्रुतः।

पुत्र ऋक्षरजा नाम महात्मा कपिचा तिथे ॥२६॥

महापराक्रमी सुग्रीव निवास करिता तदा ।

सुग्रीवमभिगच्छ त्वं वानरेंद्रं नरर्षभ ॥२७॥

इत्युवाच पुनर्वाक्यं लक्ष्मणं सत्यविक्रमः।

कथं मया विना सीतां शक्यं लक्ष्मण जीवितुम् ॥२८॥

श्रीराम सत्यविक्रम लक्ष्मणा स पुम्हा म्हणे ।

लक्ष्मणा वानरराज सुग्रीवा तूच भेटशी ।

सीतेविण मज शक्य कसे जगणे लक्ष्मणा ॥२८॥

इत्येवमुक्त्वा मदनाभिपीडितः स लक्ष्मणं वाक्यमनन्यचेतनः।

विवेश पम्पां नलिनीमनोरमां तमुत्तमं शोकमुदीरयाणः॥२९॥

बोलून ऐसे सीतेस भेटण्याची इच्छा तीव्र होउनि मनी पीडित ।

सीतेप्रति अनुराग ठेउनि मनी पम्पा सरोवरि उतरत असे ॥२९॥

क्रमेण गत्वा प्रविलोकयन् वनं ददर्श पम्पां शुभदर्शकाननाम् ।

अनेकनानाविधपक्षिसंकुलां विवेश रामः सह लक्ष्मणेन ॥३०॥

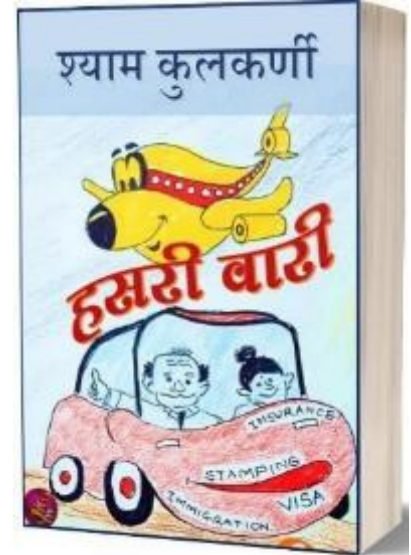
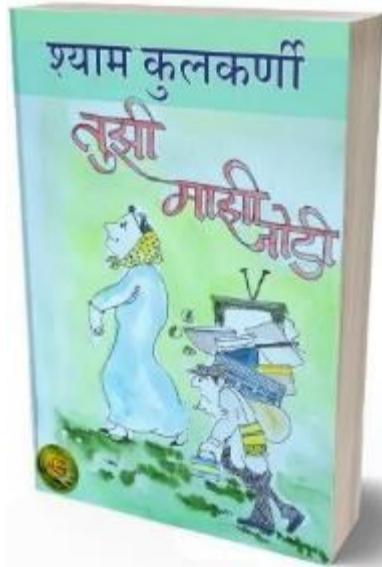
शोभा पहात क्रमशः जाउनिया पहात पम्पा सरोवर शोभिवन्त ।
अनेक पक्षी विहरत तेथे श्रीराम प्रवेशत पहात त्या सरोवरी ॥३०॥

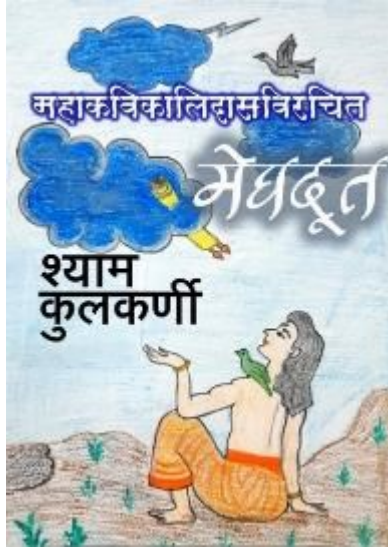
इत्यार्थे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येऽरण्यकाण्डे पंचसप्ततितमः सर्गः॥७५॥

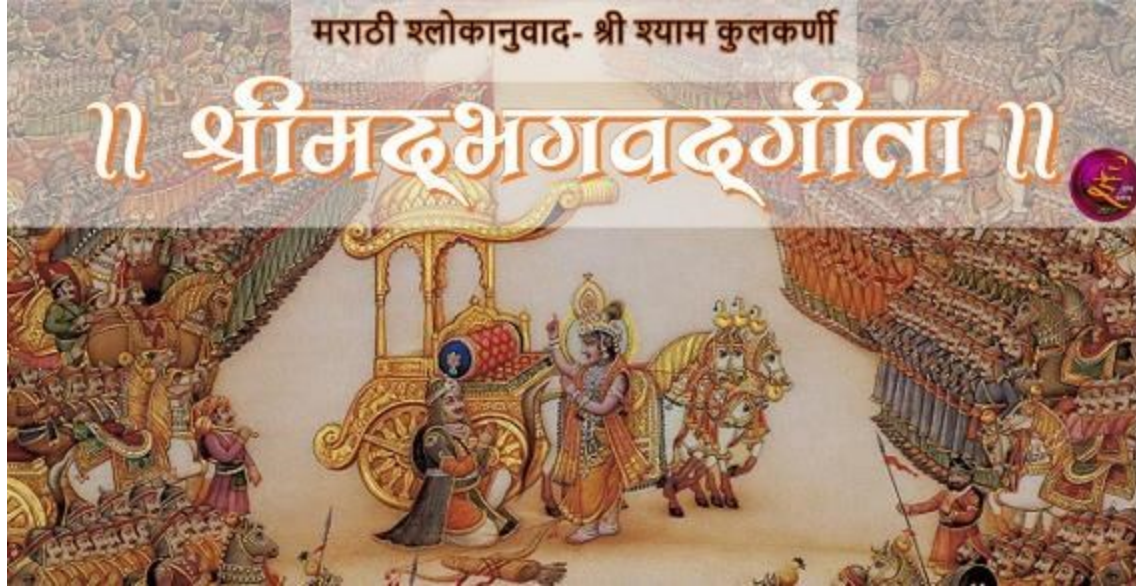
श्री. श्याम कुलकर्णी यांची ई साहित्यवरची इतर नऊ पुस्तकं.
यांवर टॅप किंवा क्लिक करा. थोडं थांबा. ते उघडेल. वाचा.

लवकरच येत आहे.

श्री श्याम कुलकर्णी अनुवादित

मूळ वाल्मिकी रामायण मराठी श्लोकमय भाग पंधरावा

www.esahity.com

9987737237

(विनामूल्य पुस्तके मिळवण्यासाठी आपले नाव व गाव Whatsapp करा)